

ՄԵԹՐ Գ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ՍԻՈՆԻԶՄԻ ԵՒ
ԲԱՆԹՈՒՐՔԻԶՄԻ
ԱՌՆՋՈՒԹԻԻՆՆԵՐԸ

ԵՒ

ԱՆՈՆՑ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԼԻՆԵԼՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՅՐՈՒԹ
1990

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ՝ «ԼԻԲ. ԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿ»Ի

ՄԵԹՐ Գ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

32
20-37
h2.

ՍԻՈՆԻԶՄԻ ԵՒ
ԲԱՆԹՈՒՐՔԻԶՄԻ
ԱՌՆԶՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՒ

ԱՆՈՆՑ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԼԻՆԵԼՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՅՐՈՒԹ

1990

2331

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՅՍ ԳՐԳՈՅԿԸ

Հայ ժողովուրդը եւ իր հայրենին այսօր կ'ապրին իրենց պատմութեան ծանր եզնաժամերէն մէկը: Այս տխուր փաստը առնչուած է բազմատեսակ ժխտական տուեալներու հետ: Անոնց մէջ ամէնէն ծանրակըշիւր՝ հայութեան լիմելութեան եւ արմատներո՛ւն իսկ սպառնացող, ծաւալողապաշտական եւ ցեղամոլ բանթուրքիզմն է:

Լիբանանահայ բազմահմուտ եւ համարձակախօս մտաւորական Մեքր Գասպար Տէրտէրեանի գրիչին պատկանող ներկայ ուսումնասիրութիւնը, համապարփակ աղբիւրագիտութեան վրայ խարսխուած եւ առարկայական փաստարկութիւններով զինուած, հանրամատչելի ոճով կը ներկայացնէ վտանգաւոր այս վարդապետութեան ծագումը, զարգացումը եւ հեռանկարները:

Տէրտէրեան գիտական ընդհանրացումներով կ'ապացուցանէ քէօրկանական կապ մը գոյութիւն ունի բանթուրքիզմի եւ սիոնականութեան միջեւ, եւ աւելին ըլլալով, այս վերջինը, իբրեւ «ցեղապաշտական-ծաւալողապաշտական շարժում, եղաւ բանթուրքիզմի վարդապետութեան կնքահայրը եւ հիմնադիր կազմակերպիչը»: Այնուհետեւ, համա-թուրանական այս վարդապետութիւնը յաջորդաբար եւ երբեմն միասնաբար հովանաւորեցին գայգերական Գերմանիան, Բրիտանական կայսերապաշտութիւնը, մացիական Գերմանիան եւ հուսկ ուրեմն Արմերիկեան կայսերապաշտութիւնը:

Տրուած ըլլալով որ բանթուրքիզմի վախճանական նպատակը՝ քրքա-թուրանական ծագումով ժողովուրդներու եւ ցեղային միաւոր-

ներու հսկայ պետութիւն մը կեանքի կռչելն է, ուրեմն առաջին առիթով ան ուղղուած է Ռուսիոյ (նայօ ցարական, ապա՝ խորհրդային) եւ հայ ժողովուրդի եւ անոր բնօրրանի դէմ (հանի որ այս վերջինը իր աշխարհագրական դիրքով հիմնական արգելալը կը հանդիսանայ այդ ծաւալողապաշտական ծրագիրներու իրականացման ուղիին վրայ):

Ուրեմն դժոխային այս շարժումին հիմնական ընդդիմացողը պիտի մնան խորհրդային Միութիւնը եւ անոր քաղաքրիչ մէկ մասը կազմող Հայաստանը:

Հակառակ եղած հաւաստիացումներուն, երբեմն շատ պատասխանատու անձերու եւ մարմիններու կողմէ իսկ, թէ գոյութիւն չունի բանբուրքական վտանգ, դժբախտաբար ան, թրքական գորչ գայլը, ներկայ է եւ որեւէ ժամանակէ աւելի՝ սպառնալից: Ներկայ է նաեւ Սիռնիզմը, որ մտնաւանդ Մերձատուր եւ Միջին Արեւելքի ներկայ իրադրութեանէն մեկնելով, իրրեւ դժմաստեսիլ մնա, կը սպառնայ հայ ժողովուրդի քարեկամ արարական աշխարհի (ուր նաեւ մեծ թիւով հայեր կ'ապրին):

Ի՞նչպէս հայ ժողովուրդը եւ մայր հայրենիքը յաջող կերպով պիտի կարողանան դիմագրաւել եօթը գլխանի հրէշը՝ բանբուրքիզմը: «Հայաստան, իրրեւ գերիշխան պետութիւն, ամէն գնով պէտք է անդամակցի վերանորոգուած դաշնակցային խորհրդային նոր Միութեան: Ասով միայն՝ կրնանք չէզոքացնել սիռնա-բանբուրքիստական սպառնալիքը Հայաստանի լինելութեան դէմ», կ'երկարակցէ Գ. Տէրտէրեան իր ուսումնասիրութիւնը, գոր իբր դասախօսութիւն կարդացած էր 18 Նոյ. 1990-ին, Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի կեդրոնին մէջ:

Լիբանանահայ Գրական Շրջանակը հրատարակութեան տալով լուսարձակակն եւ խիստ այժմեակակն այս գրէտը, կը խորհի թէ հրամայական պահանջքի մը գոհացում տուած կ'ըլլայ:

Գայլերու աշխարհի մը մէջ՝
մարդ պէտք է որ սպուտ ըլլայ:
ՆԻՔՈԼՈ ՄԱՔՈԼԱՎԵԼԻ

20-րդ դարու ռազմա-քաղաքական բոլոր մեծ փոփոքիկներուն ետին, մէջը եւ շուրջը՝ մեծապէս աչհառու դերակատարութիւն մը ունեցան *ցեղապաշտական* երեք վարդապետութիւններ՝ *Սիռնիզմ*, *Բանբուրքիզմ* եւ *Նացիզմ*: Պատահականութեան եւ պատմական դիպուածի արդիւնք չէ այն որ ցեղապաշտութիւնը՝ ընդհանրապէս, եւ մասնաւորաբար՝ այս երեք վարդապետութիւնները, գրաւեցին համաշխարհային թատերաբեմը՝ ներկայ դարակիրները, երբ՝ գաղթատիրութիւնը իր գարգացման լրումին կը հասներ:

19-րդ դարու վերջին ճառորդին, դրամատիրական մեծ տերութիւններ արդէն աւարտած էին բոլոր ցամաքամասերու գաղութացումը: Եւ գաղութացման այս գործընթացը հասած ըլլալով իր յագեցման աստիճանին, Այսիմէն, գաղութացուելիք նոր երկիրներ մնացած չըլլալով՝ երկիր մոլորակին վրայ, գեր-գարգացած դրամատիրական երկիրներ՝ իրենց տնտեսական առաւել հզօրացումին համար, կը մղուէին իրարու ձեռքէ խլել *արդէն իսկ* գաղութացուած երկիրները, որոնց քնակակն հարստութիւնները, հու՛մ միւրեքում ու ժամանագին աշխատուծը շահագործելով միայն կրնային պահպանել եւ առաւել շունացնել իրենց տնտեսական քարգաւանդումը:

Այսիմէն, *տնտեսա-քաղաքագիտութեան* լեզուով, գեր-գարգացած դրամատիրական երկիրները հասած էին իրենց գարգացման *իմպերիալիստական* հանգրուանին, ուր անհրաժեշտութիւն կը դառնար՝ *աշխարհի վերաբաժանումը*՝ գաղութներու վերաբաժանումը, իրենց միջեւ: Մտնաւանդ որ՝ դրամատիրական գեր-գարգացման ընթացքին մէջ գտնուող այլ տերութիւններ ալ՝ իջած էին համաշխարհային ասպարէզ, որոնք սակայն գուրկ էին գաղութներէ, եւ՝ հետեւաբար, իրենք եւս կ'ուզէին տիրանալ գաղութներու, իրենց տնտեսական հզօրացումը շարունակելու համար: Այս վերջիններէն էր Գայգերական Գերմանիան:

Համագերմանականությունը (Բան-Ֆրեմանիզմ) իրականացնել վերջ, Գայգերական Գերմանիան իր աչքերը յառած էր իսլամական երկիրներում, եւ՝ հիմնադրած էր Բան-խալիվական կեդրոնը:

19-րդ-էն-20-րդ դար *անցումի* այս պատմական շրջանին՝ ուրեմն, դրամատիկական համաշարհային հասարակարգը կը բնականօրէն *իմպերիալիստական* (կայսերապաշտական) հանգրուանը, երբ՝ բոլոր գեր-գարգացած կամ մեծ կոչուող տէրութիւնները կը վերամշակէին իրենց *ժաւաղողական* քաղաքականութիւնը, որուն համար՝ հօգոր յծակներ կը հանդիսանային *ցեղապաշտական* եւ *կրօնապաշտական* լայնածիր ընդգրկումով շարժումները: Ուրեմն, Սիոնիզմը, Բանբուրգիզմը եւ Նացիզմը՝ որպէս *ցեղապաշտական* վարդապետութիւններ, իրենց լայնածիր ընդգրկումով եւ աշխարհակալական ձգտումով՝ լաւագոյնս կը նային ծառայել *իմպերիալիստական* մպատակներուն...: Ճիշդ է թէ՛ 20-րդ դարը ակամատես եղաւ այլ ցեղապաշտական կամ ծաւալողական ծրագիրներու իրականացման փորձերուն: Այդ ծրագիրները՝ սակայն, իրենց տարողութեամբ եւ ձեռք բերած արդիւնքներով, չկրցան գրաւել երկար ժամանակի մը համար՝ միջազգային բատերարբներ: Այդ երկրորդական աստիճանի ծրագիրներէն էին՝ օրինակ, հետեւեալները. -

ա) *Իտալացի Ֆաշիստներու* հետապնդած «Միջերկրականցան կայսրութեան» ծրագիրը, կը ձգտէր վերականգնելու նախկին Հռովմէական կայսրութիւնը...

բ) *Ֆրանսացի Փէժէնիստներու* հետապնդած «Ֆրանսական կայսրութեան» ծրագիրը, կը ձգտէր Աֆրիկեան ցամաքամասի կցումը փրանսական հողատարածքին...

գ) *Սպանացի Ֆրանքիստ* փաղանգաւորները կ'երազէին վերականգնել «Անպարտելի Արամտառի ժամանակները»...

դ) Իսկ Գրանգին Նժդեհի «Յեղակրօն Ուխտ»ի վարդապետութիւնը, որ առանկարար նացիական ներշնչում ուներ, կը ձգտէր «Մովսիս Մով Հայաստան»ի երազին...

Ինչպէս կը տեսնուի, նոյնիսկ փոքր ժողովուրդներ՝ *իմպերիալիզմի* դարաշրջանին, հմայուած էին ծաւալողապաշտական ծրագիրներով, վարակուած ըլլալով ժամանակի այստէն...: Զարմանալիմ այն է՝ սակայն, որ այսօր՝ *իմպերիալիզմի* նահանջի օրերուն, Հայաստանի մէջ յարութիւն առած են շատաւիզները Գրանգին Նժդեհիներու եւ հիմնած՝ «Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութիւն» անունը կրող շարժում մը, եւ ազգերու արեան *զգեքեք*ներու տարբայութիւնով կը գրաղին...:

Երբ կը վերուծենք՝ Սիոնիզմի, Բանբուրգիզմի եւ Նացիզմի

ծննդոցը, դերակատարութիւնը եւ ունեցած հետեւանքները, ընկերա-րանութեան, տնտեսագիտութեան եւ հոգի-ախտաբանութեան դիտանկիւններէն, բազմաթիւ մանուկիւններ, գուհահեռներ եւ առնչութիւններ կը հաստատուին այս երեք ցեղապաշտական-ծաւալողապաշտական վարդապետութիւններուն միջեւ: Նման վերլուծում մը չէ որ պիտի փորձուի այստեղ: Հապա՞ պիտի փորձուի ցոյց տալ միայն այ՛ն առնչութիւնները, որոնք գոյութիւն ունեցած են Սիոնիզմի եւ Բանբուրգիզմի վարդապետութեանց միջեւ, եւ ապա՞ պիտի փորձուի ցոյց տալ այս գոյգ վարդապետութեանց *երէկի* եւ տակաւին *այսօր* սերտ գործակցութիւնը, հուսկ ուրեմն ցոյց տալու համար անոնց ներկայացուցած սպառնալիքը՝ Հայաստանի լինելութեան...:

Ինչ խօսք՝ որ Սիոնիզմի, Բանբուրգիզմի եւ Նացիզմի *հակամարդկայնական հետեւանքներու հասարակ յայտարարներէն մէկն է նաեւ ցեղապաշտութիւնը*, որ՝ պատմականօրէն, *իմպերիալիզմի* ժամանակաշրջանի, այսինքն՝ 20-րդ դարու երեսույթ է: Այս մասին, Առնոլտ Քոչիպի՝ իր ինքնակենսագրութեան մէջ, տառած է յաջող եւ ինքնատիպ ոնով բնութագրում մը, որ հետեւեալն է. - «Հին դարերուն մէջ, չինք *հանդիպէր այնպիսի ժամանակաշրջանի մը՝ ուր ճանաչուած գտած եւ ընդունուած ըլլար մարդկային ցեղի մարդկայնութիւնը այնքան, որքան այսօր... Այդուհանդերձ, այն դարը՝ որուն մէջ եւ սպրեցայ, ճանչցաւ այնպիսի վայրենի վարդապետութիւններ, որոնք բաց է թաց կ'ուրանան այդ մարդկայնութիւնը, եւ՝ կ'արդարացնեն խենչէ ոճիրներ... Ինչ որ մեզ ստիպեց դարբնելու նոր բառ մը՝ ՅԵՆԱՊԱՆՆՈՒԹԻՒՆ, որպէսզի կարողանայիք բնութագրել շարժումն այս նոր տեսակով...»: Այսինքն, ջարդարն *իմպերիալիստական* տեսակով...:*

Սիոնիզմի եւ Բանբուրգիզմի միջեւ պատմական *առնչութիւններու* եւ ժամանակակից *գործակցութեան* ալ յոյսիկ տակ վեր հանել՝ անոնց ներկայացուցած յուրք վտանգը մեր ժողովուրդի քաղաքական նախատարին համար, ակադեմական, տարածած կամ ապաժամ մտային մարզանք մը չէ երբէք: Այլ՝ հրատապ անբարձրութիւն եւ հրամայական պարտականութիւն մըն է, մանաւանդ՝ որ մեր ժողովուրդին բոլորած ներկայի ճգնաժամային հանգրուանին մէջ, Հայաստանէն կը լսուին *ապաքաղաքական* եւ *անհետախա* կարողներ՝ Սիոնիզմի, Բանբուրգիզմի եւ զանոնք ծնանող Արեւմուտի *իմպերիալիստական* համակարգի իսկութեան շուրջ:

Մեմք, մեր ներկայ *նպատակամղուած ուսումնասիրութեամբ*, պարզապէս՝ *սխալեալ* կոչ մը կ'ընենք այստեղէն մինչեւ Հայաստան

տագնապող մեր ժողովուրդին, եւ մասնաւորաբար՝ մտաւորականութեան եւ դեկաւարութեան, որպէսզի՝ յամկարծ, հայոց Սասունցի Դավիթը չգտնուի Կուլիվերի հսկային վիճակին մէջ, երբ ան կապկպուեցաւ ու քնացած պահուեցաւ...: Երբ մեզ շրջապատող աշխարհը լեցուն է գայլերով, գորշ գայլով, պարտաւոր եմք աշակերտելու Աղուիսագիրքին կամ՝ Մաքիավելիին...:

Ներկայ դասախօսութեամբ՝ ուրեմն, մենք պիտի փորձենք պատասխանել՝ ժամանակին ներած սահմաններուն մէջ, հետեւեալ հիմն հարցումներուն.-

Ա.- Ովքե՞ր էին Բանբուրքիզմի վարդապետութեան *Հեղինակները*:

Բ.- Ովքե՞ր էին հայապատմութիւնը գործադրող Երիտ-թուրքական կազմակերպութեան *Հիմնադիրները*:

Գ.- Ովքե՞ր եղան երեկ եւ ովքե՞ր են այսօր՝ Բանբուրքիզմը *Հովանաւորող ուժերը*:

Դ.- Ովքե՞ր եղան երեկ եւ ովքե՞ր են այսօր՝ Բանբուրքիզմը *Հակադէմոստրացիոն ուժերը*:

Ե.- Ո՞ր է *եւլը խուսափելու*՝ Սիոնա-Բանբուրքիստ սպառնալիքէն:

Ա.- ՈՎՔԵ՞Ր ԷՒՆ ԲԱՆԹՈՒՐԻՔԻԶՄԻ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԸ

Պատմագիտական քաղում հետազոտութիւններ կու գան անհերքելի կերպով փաստելու՝ որ *Բանթուրանիզմի* եւ *Բանթուրքիզմի* բարոյչափունը *առաջին անգամ յղացողները* եղած են՝ հունգար, աւստրիացի, լեհ, ֆրանսացի եւ գերմանացի *Հրեայ-սիրոհիստներ*, որոնք գրած են այս վարդապետութիւնը *Հիմնադրող* իրենց գործերը՝ 19-րդ դարու *վերջին քառորդին ընթացքին*: Իսկ շատ փոքրաթիւ *թրքացի* գրողները՝ այս վարդապետութեան մասին, գրած են հետետողաբար իրենց *Հրեայ-սիրոհիստ* առաջնորդներուն, սկսած՝ 20-րդ դարու *առաջին քառորդի վերջերէն*...: Այսինքն, *թրքացի* փոքրաթիւ բարոյչափունները *կէս դարով* եւ մնացած են հրեայ-սիրոհիստ հիմնադիրներէն: Վանքական աղբիւրներ են՝ այս մասին, Մեծն Բրիտանիոյ Հետախուզական սպասարկութիւններու գաղտնի տեղեկագրերը, որոնք աներկբայօրէն կը հաստատեն թէ՛ Բանթուրանիզմը եւ Բանբուրքիզմը *օտար, ոչ-թուրք* յղացում մըն է, մոյմպէս ալ՝ կը հետապնդէ *օտար, ոչ-թրքական* նպատակներ, - ուզումավարական ու ծաւալողական նպատակներ: Մանօք պատմագիր Իլիօս Կոնմնէլ Մի՛րզ⁽¹⁾, արդի Թուրքիոյ մուլիրուած իր երկապիրութեան մէջ, հետեւեալ տողերը կը մէջբերէ Բրիտանական կառավարութեան Հետախուզական Գրասենեակի կողմէ՝ Բանթուրանիզմի մասին պատրաստուած գաղտնի Տեղեկագրէն.- *«Իր ծագումով՝ Բանթուրանիզմը՝ ա) արուեստական է եւ բ) Եւրոպական: Օսմանցիները զայն շարտաբերեցին պարսկական գրականութենէն՝ իրենք իրենց համար... ատիկա իրենց ՏՐՈՒԱՄ էր եւրոպայի կողմէ՛. եւ իրենք՝ դարպասողները չէին, այլ՝ ԴԱՐՊԱՍՈՒՈՂՆԵՐԸ...»*: Այսինքն, Օսմանցի թուրքերը ոչ հեղինակներ էին եւ ոչ իսկ *Հետապնդողներ*, այլ՝ իրրեւ *գործիք* եւ *միջոց օգտագործողներ* պարզապէս:

Բանթուրանիզմի հետապնդած *ոչ-թրքական* նպատակներու քաղաքականութիւնը տուած են անգլիացի երկու ակամաւոր պատմագիրներ՝

Գրքվուս եւ Թոյնացի, իրենց «Թուրքիա» խորագրեալ ծաւալուն երկա-
սիրութեան մէջ, ուր կը շնչտուի բուրանական քարոզութեան հետա-
պնդած հակառուսական եւ հակախորհրդային ծաւալողական նպատա-
կը՝ Արեւմուտքին կողմէ, քանի որ Թուրքիա առանձինն անգործ է մնամ
նազմավարութիւն մը կիրարկելու համար: Անոնք կը գրեն. - «Թուրքա-
նական քարոզչութեան նշանակութիւնը մենք կրնանք ըմբռնել եթէ՝
յիշելու ըլլանք, որ Թրքերէն խօսող մարդոց ընդհանուր թիւին երկու
երրորդ մասը կը բնակին Ռուսաստանի սահմաններէն ներս, եւ կար-
ծէ՞ Թուրքական շարժման Հետապնդած բուն նպատակն է Ռուսաս-
տանի տկարացումը»: (2)

Ուրեմն, կ'եզրակացնենք՝ որ Թուրքականութիւնը «բուրք» ազ-
գայնական շարժում մը չէր երբէք, այլ՝ հակառուսական ծաւալողական
ճարգի մը քաղաքական հիմնաւորումը, զոր կրնայ օգտագործել՝
նման միտումներ որոնացող եւ շահագրգռուած սեւէ մեծ ուժ կամ տէ-
րութիւն...:

Պատմական փաստերը ցոյց կու տան՝ որ այդպիսի միտումներով
ատաղիւր շահագրգռուած են՝ Համաշխարհային սիոնիզմի ֆինանսա-
տէրերը, որոնք հովանաւորած են այս քարոզչութիւնը:

1873-4 տարիներուն, Լոնտոնի մէջ լոյս տեսած են՝ հաւցարացի
Հրեայ-սիոնիստ Արմինիստ Վամպէրի գործերը՝ «Պոլխարա» եւ
«Կեղծոնական Ասիա», որոնք մէջ կը գովաբերուին բուրք ցեղի գերա-
կայութիւնը... եւ հի՞ն փառքը:

1877-ին, Լայփցիկի մէջ լոյս տեսած է՝ աստրիացի Հրեայ-սիո-
նիստ Յրանց Յոն Վերնէրի գործը (3) Մուրատ էֆէնդի կեղծամուտով,
որ կը քարոզէր բուրք ցեղի վերածնունդին ամխուսաքիչութիւնը եւ
կ'ուրուագէժեր Բանթուրանիզմի քաղաքական մեծ ծրագիրը...:

1889-ին, Բարիզի մէջ լոյս տեսած է լին Հրեայ-սիոնիստ Բոնս-
թանթի Պոստեցքիի գիրքը՝ «Հին եւ Արդի Թուրքերը» (4) խորագրով, եւ
Մուսաբա Ճեյալետտին փայա ծածկամուտով... որուն մէջ՝ բրժու-
րեան համագրգեստ հագած այս հրեայ սիոնիստը, «Հի՛ն» բուրքերու
առնականութիւնն ու ցեղային գերակայութիւնը խոնիակաճացնելով,
կ'ողբայ «արդի» բուրքերու քայքայումը, գրգռելով անոնց ցեղային
փաստսիրութիւնը եւ անոնց ցոյց տալով՝ առասպելական Թուրքին մը
անծայրածիր կայսրութիւնը վերականգնելու նամբան:

1896-ին, դարձեալ Բարիզի մէջ լոյս տեսած է ֆրանսացի Հրեայ-
սիոնիստ Լէօն Քահէօնի գիրքը՝ «Ներածութիւն Ասիոյ Պատմութեան,
Թուրքեր եւ Մոնղոլներ՝ իրենց ծագումէն մինչեւ 1405 թուական» (5),

որուն մէջ, այս հրեայ-սիոնիստը յորձանշուրքն՝ փառքը կը հիւստ
ձեռնկողմանի եւ Լենկթիմուրի, որոնք կերտած են եղիր «Թուրքա-
կան» Հի՛ն կայսրութեան փառքը, եւ սակայն, իսլամութիւնը ընդունե-
լէ վերջ, անոնք քայքայուելու յետադիմը են... Լէօն Քահէօնի այս
գործը՝ յստակ է թէ՛ քացարձակ աղբիս չունի պատմագիտութեան հետ:
Ասիկա շահագրգիռ «պատմաշինարարութիւն» մը կամ՝ առասպելա-
պատում մըն է, որ կը հետապնդէ՝ քաղաքական, բուրքերու, Օսման-
եան բուրքերու մօտ ցեղապաշտական զգացումներ արթնցնելու եւ
ղէպի կեդրոնական Ասիա եւ մինչեւ Չինաստան ծաւալողապաշտ ա-
խորժակներ գրգռելու նպատակը...: Հրեայ-Սիոնիստ այս ամբողջա-
փառքը, նկատի չէ առած նոյնիսկ 17-րդ եւ 18-րդ դարերու Օսմանեան
բուրք ուղեգիրներու կարծիքը Լենկթիմուրի մասին: Օրինակի հա-
մար, 17-րդ դարու օսմանեան բուրք ուղեւոր Հվիկա Չելչէպի, իր ծանօթ
«Ուղեգրութեան» մէջ, Լենկթիմուրը կը ներկայացնէ որպէս ՕՏԱՐ
ԲՈՒՆԱԿԱՆ եւ զահէն... որպէս՝ զգուշի խաւարեալ տիրակալ... (6)

Գերմանապատակ Հրեայ-սիոնիստ Ալլարթ Քոհէնն է սակայն,
ամենէն վաւերական եւ արտադրող նսարան-քարոզիչը՝ Բանթուր-
անիզմի եւ Բանթուրանիզմի քաղաքական-ծաւալողական ծրագրին: Այ-
լարթ Քոհնէն՝ Թեքին Ալի կեղծամուտով գրած է քաղաքի գիրքեր՝
զերմաններէն լեզուով, որոնք կարծէ հասցեագրուած էին՝ ոչ միայն
Օսմանեան բուրք գործիչներուն ու մտաւորականութեան, այլեւ՝ զեր-
ման պետական մարդոց, զինուորականներու եւ զործի մարդոց, որոնց
ցոյց կու տար՝ իմպերիալիստական հանգրուանին հասած Գերմանիոյ
ղէպի Արեւելք տարածուելու քաղաքական ծրագրին համար՝ վարդա-
պատական հիմք մը: Այսպէս, Թեքին Ալի բրքական ամուտով ծպտուած
սիոնիստ Ալլարթ Քոհէն, գերմաներէն եւ բրքերէն լեզուներով հրա-
տարակեց ծրագրային գիրքերու շարք մը ամբողջ, որոնցմէ հաս կը յի-
շուս հրեքը միայն՝

1) (Թրքականութիւն եւ Համաթրքականութիւն) (7), որ տեսարա-
նական հիմնաւորումը կու տայ Բանթուրանիզմի վարդապետութեան...

2) «Մտորումներ՝ Մենն Թուրքիոյ Բնութիւն եւ Մրագրին
շուրջ» (8), որ աշխարհակալական այս ծրագիրը կը բնութագրէ եւ կը
աւճմանէ, զատորոշելով Բանթուրանիզմը՝ Բանթուրքիզմէն... եւ՝

3) «Պատերազմէն զվչի խաղաղութիւն Անցումի Տեսնութեան
մասին» (9), բրքերէնով, ուսումնասիրութիւնը, որուն անդրագոյն
նպատակն է յետ Ա. աշխարհամարտի, Օսմ. Թուրքիոյ տնտեսութիւ-
նը ենթարկել սիոնական դրամապոլիտի, քանի անկէ արմատախլուած

պիտի ըլլային՝ նախապատերազմեան յունական, հայկական եւ արաբական դրամագլուխները...: Հոս հարկ է յիշել՝ որ սիոնիստ ձավիտի վատահուած եր թուրքիան սիոնական դրամագլուխի տիրապետութեան (իմա՝ *Ֆինանսական դրամատիրութեան Համաշխարհային սակաւապետութեան*, որ հիմնովին երեական ֆինանսատերերու ձեռքին մէջ կը գտնուի) ենթարկելու առաջնութիւնը, նախ՝ որպէս *Իթիթիզատ Վէ Թերաքքըրի* ֆինանսական պատասխանատու, եւ ապա՝ որպէս *քեմալական* թուրքիոյ վր *ֆինանսներու նախարար*...: (10)

Բանթուրքիզմի վարդապետութեան հիմնադիր-խարզիչ *Հրեայ-սիոնիստներու* շարքին պէտք է մտնայ նաեւ՝ *Հալիտէ Էտիպ* անունով *ձգտուած* հրեայ գրագիտուհին, որ 1916-ին, *Վէյմար* խաղաքին մէջ կը հրատարակէր՝ *գերմաներէն լեզուով*, իր մեծ աղմուկ համած գիրքը՝ *Նոր Թուրան*, եւ կը պատաստուէր մեծ դերակատարութիւն մը ունենալու յետ-պատերազմեան թուրքիոյ մէջ, Քեմալական իշխանութեան օրով: Ան արդէն, Երիտ-թուրքերու իշխանութեան օրով, իմաստուտի աղջկանց վարժարաններու էմնիչի պաշտօնը կը վարէր, եւ Բանթուրքիստական լայն բարոզութեամբ կը փորձէր *թըքացնել* արար նորահաս սերունդը, *խափանելու Համար արաբական անկախութեան քարոզչութիւնը*: Ան յաջողած էր ինքն իրեն համար կորզել *«Միլլէթ սահարը»* (Ազգին մայրը) տիտղոսը կարծէ՛ք զուգակշռելու համար Մուսթաֆա Քեմալին հետագային տրուելիք տիտղոսը՝ *Աթաթիւրք* (Թուրքերու հայր): *Հալիտէ Էտիպ* եւ *ձավիտ* իւրաքանչիւրը իր Յամբով, սեղանագիւսն աշխատեցան համոզել Մուսթաֆա Քեմալը՝ որպէսզի ինք յուշէր ամերիկեան զինուորական պատուիրակութեան (Հարպորտի)՝ իր պատրաստակամութիւնը ընդունելու ամերիկեան *մանդատը*՝ Օսմ. Կայսրութեան ամբողջ մնացորդացի վրայ... իսնագրելու համար ամերիկեան *մանդատը* Հայաստանի համար... նոյն սիոնական կազմակերպութիւնն էր որ Ամերիկ. Կոնգրեսի մէջ՝ 1 Յունիս 1920 թ. բռնաբարութեան ընթացքին վիժեցուց ամերիկ. հոգատարութեան ծրարագիրը Հայաստանի վրայ: Սիոնիստները՝ որ առաւել զօրաւոր կը ըզգային Ամերիկայի մէջ կը ցանկային ամերիկեան հովանաւորութեան սակ առնել ամբողջ շրջանը, որ պիտի կարողանային միոյի խաղալ...:

Բանթուրքիզմի բարոզութեան մէջ այս սիոնիստ *Հակահերու* կողմին *գաճաճներ* են միայն՝ սիոնիստներու թրքացեղ սաները...: Այս վերջիններուն՝ *գաճաճներու շարքէն* ամենէն հեղինակաւոր դէմքը հանդիսացաւ *Ջիա Կէօբալի* անուն, Տիարպիբրտէն, գրողը՝ իր *«Թիւրք-չիլիւկիւն էսասլարը»* (թրեականութեան հիմունքները) գիրքով, հրատարակուած 1923-ին, Անգարայի մէջ: (11)

Յստակ է ուրեմն, որ Բանթուրքիզմի եւ Բանթուրանիզմի *Հիմնա-գիրքները* սիոնիստներն էին բացառապէս... որոնք հեղինակեցին եւ Բարոզեցին զայն ամբողջ կէս դար (1873-1923) մինչեւ որ կերպարանաւորուի սկսաւ Արդի Թուրքիան կամ՝ Քեմալական Թուրքիան, եւ հուսկ ուրեմն է որ հրապարակ նյաւ առաջին *թուրք* բանթուրքիստ տեսարանը *Ջիա Կէօբալի* անունով, որ՝ իրականութեան մէջ աշակերտն էր հրեայ-սիոնիստ հիմնադիր-բարոզիչներուն՝ Վանպերիի, Ֆրանց Յոն վերների, Պոտեցքիի, Քահեօնի, Քոնէնի եւ Հալիտ Էտիպի...:

Այստեղ ուրեմն, Սիոնիզմի եւ Բանթուրքիզմի միջեւ *առնչութիւն* մը չէ պարագան, այլ՝ *հոգեզատակութիւն* մը պարզապէս...:

Բ.- ՈՎՔԵՐ ԷԻՆ ԵՐԻՏԹՈՒՐԻՔ ՇԱՐԺՄԱՆ ՀԻՄՆԱԳԻՐՆԵՐԸ

Կրնայ կարծուի՝ պահ մը, որ Երիտթուրքական շարժումը *խնդրույն թրքական* շարժում մըն էր, որ *խրացուցած* էր սիմնիզմի հեղինակած *Բանթուրքիզմի վարդապետութիւնը միայն*, եւ՝ յրճացուցած էր գայն...:

Պատմական տուեալները ցոյց կու տան՝ որ Երիտթուրքերու «*Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն*» (Իրքիիսա Վէ Թերաֆէը) կոչուող կուսակցութիւնը եւս ձեռնատունն էր սիմնական շարժումին, եւ հիմնուած, կազմակերպուած ֆիմանսաւորուած ու կողմնորոշուած էր՝ *Մակեդոնիոյ* սիմնական-մասնական օրհակներու կողմէ: Հնա եւս, առնչութիւնը՝ *օրհանական* էր, պորտակապային, ծննդական...:

Այսպէս՝

1492 թուականէն ի վեր, Մակեդոնիոյ Սելանիկ քաղաքին մէջ հաստատուած էր հրեական մեծաթիւ գաղութ մը՝ Սպանիայէն արտաքերւած հրեաներէն: Այս գաղութը՝ ժամանակի ընթացքին, երեսնաց ընդունած էր իսլամութիւնը, շիրքուելու համար թուրքերուն հետ, եւ կը կոչուէր՝ բուրք *ճէօնմէ*ներու գաղութ:

Այս քաղաքի *ճէօնմէ*ները կազմակերպուած էին *մասոնական օթեակներու* մէջ, եւ այդ *օթեակներու միջոցով կազուած էին սիմնական համաշխարհային շարժումի կեդրոնին հետ:*

Սելանիկի այս օրհակներն էին որ հիմնադրեցին *Իթթիհատ Վէ Թերաֆէը* կուսակցութիւնը, պայքարելու համար Սուլթան Ապտիլ Համաթի Բ-ի դէմ, երբ այս վերջինը շարունակաբար կը մերժէր գործարքի մէջ մտնել՝ սիմնական համաշխիւն շարժումն հետ, ձեռնունայն վերադարձնելով Հերցելի առաջադրուած թուրք բաժնագնացներն ու միջնորդները, որոնք կը փորձէին *կաշառել* Սուլթանը՝ անկէ կորզելու համար Պաղեստինը, կամ՝ գայն հրեաներով վերաբնակեցնելու թուրքութիւն ձեռք բերելու համար:

«Իթթիհատ Վէ Թերաֆէը» կուսակցութեան հիմնադիր պարագլուխներն էին՝ Էնվեր, Թալասար, Յապիտ եւ Յեմալ, որոնցմէ առաջին

կրե՛ր արդէն *հրեայ-սիմնիստներ* էին եւ ղեկավարները Սելանիկի մասնական կեդրոնական օրհակներուն:

Անգլիացի ծանօթ պատմագիր Սիբրըմ-Վարսըն, 1917 թուականին իր հրատարակած գիրքին մէջ «*Ազգայնականութեան զարթոնքը Պալեստինեան մէջ*» հետեւեալը կը գրէ «*Իթթիհատ*»ի մասին. «*Իթթիհատ Վէ Թերաֆէըն ոչ թրքական է եւ ոչ ալ իսլամական*»... եւ կ'աւելցնէ՝ այդ կազմակերպութեան *բոլոր* հիմնադիր ղեկավարները՝ *առանց բացառութեան*, հրեաներ են, եւ յէ՛ իթթիհատականները *«Կը Փիտանսաւորուէին Սելանիկի հարուստ հրեաներուն, ինչպէս նաեւ՝ համաշխարհային հրեական դրամատիրութեան կողմէ»*:⁽¹²⁾

Անգլիացի աշխարհառչակ պատմաբան Առնոլտ Թոնզայի իր կարգին կը հաստատէ՝ «*Մակեդոնիոյ Սելանիկ քաղաքի հրէութիւնը անբաժանելի մասը կը կազմէր Իթթիհատ Վէ Թերաֆէը կազմակերպութեան*...»:⁽¹³⁾

Կ. Պոլսոյ մօտ Անգլիոյ ղեկավար Լաուրըր իր երկրի Արտ. Գործ. նախարարութեան առաջադրուած թուրք տեղեկագիրներուն մէջ «*Իրքիիսա*»ի մասին կը յօսի որպէս «*հրեական կազմակերպութիւն*», իսկ Երիտթուրքերու կառավարութեան մասին ալ՝ որպէս «*հրեական կառավարութիւն*»...:⁽¹⁴⁾

Թուրք պատմագիրները, յայտնի պատմաագիրներով եւ հասնելի գաղտնապահութեամբ, կը գոչուցանան անդրադառնալէ «*Իթթիհատ*»ի *հրեական* պատկանելիութեան, սակայն, չեն կրնար ուրանալ «*Իթթիհատ*»ի *մասոնական* պատկանելիութիւնը: Թուրք ծանօթ բանասէտ Միւրադ Լամիջոլու կը հաստատէ յէ՛ իրքիիսաի գերազուր ղեկավարութիւնը, այսինքն, Dahili Merkezi Utumusi-ն կազմուած էր *երկու գերագոյն մասոնական օթեակներէ*...:⁽¹⁵⁾

Իսկ, 1965 թուականին, Պոլսոյ մէջ հրատարակուած՝ «*Մասոնականութիւնը՝ Թուրքիոյ եւ աշխարհի մէջ*» խորագիրը կրող գիրքին 60-րդ էջին վրայ հետեւեալը կը կարդանք. «*Իրականութեան մէջ, Իթթիհատ Վէ Թերաֆէը կուսակցութիւնը մասոնական օթեակներու մէջ նմանակն էր: Եւ եթէ հարցերուն այս անկիւնէն նայելու ըլլանք կը գտնենք՝ որ մասոնները շատ մեծ դեր ունեցած են Սուլթան Ապտիլ Համաթի Բ-ի գահընկեցութեան մէջ*»:⁽¹⁶⁾

Նոյնիսկ Գազըմ Գարապէրի փաշայ, որ մեծ աղուէտ մըն էր, «*Իթթիհատ*»ի մասին իր հեղինակած գիրքին մէջ, *ակամայ* խոստովանութիւններ ունի՝ *հրեական եւ մասոնական* ներկայութեան գուրք «*Իթթիհատ*»էն ներս...:⁽¹⁷⁾

Իսկ էլի Գեորգի «Միջին Արեւելեան Ուումնասիրութիւններ» համդէպի 1971 թ. Ա. համարին մէջ ունի երկար ուսումնասիրութիւն մը՝ «Երիտթուրքերը, մասունները եւ Հրեաները» խորագրին տակ, որ ինքնին պերճախօս վկայութիւն մըն է ցարդ մեր կատարած հաստատումներուն ի նպաստ: (18)

Դժբախտաբար, հայ պատմագրութիւնը «Իթիհիհատ Վէ Քերաքըը» իսկութեան մասին շատ ժլատ կամ յետամնաց վերաքերմունք մը եւ դիրք մը ունեցած է մինչեւ օրս: Միակ աշխատասիրութիւնը, որ *մասնակիորէն* անդրադարձած է սինակամութեան դերին՝ Բանթուրքիզմի, եւ մասնաւորաբար՝ Երիտթուրքերու կազմակերպութեան մէջ, վաղամեռիկ խիզախ պատմաբան ձոն կիրակոսեանինն է՝ «Երիտթուրքերը Պատմութեան Դատաստանի առաջ» երկհատոր աշխատասիրութիւնը: Այստեղ նպատակ չունիմք ծանրանալու այս յետամնացութեան եւ խորհրդապահութեան եպերեղի պատմամեթոն մը վրայ, սակայն, հարկ է մատնանշել այն իրակամութիւնը՝ որ Հայ մամուլի եւ Հրատարակութեանց զատապարտելի լուսնիւնն է՝ սինական հակահայ դերակատարութեան մասին, որ քնացուցած է մեր ժողովուրդը սինական վտանգին հանդէպ, եւ մենք այսօր, այս իմաստորոշ օրերուն մէջ իսկ, փստօսանքով կը լսենք անպատասխանատու ժխտումներ՝ սինիզմի եւ բանթուրքիզմի ներկայացուցած սպառնալիքներուն մասին, նոյնիսկ պատասխանատու անձերու բերանով...:

Մինչդեռ, համաշխարհային պատմագրութեան մէջ՝ մեծ կը հանդիպինք բազմատասնեակ հատորներու եւ բազմահարիւր ուսումնասիրութիւններու, սինիզմի խլորային դերակատարութեան մասին, ոչ միայն Բանթուրքեանկամութեան վարդապետութեան, այլ՝ Երիտթուրքեան կազմակերպութեան իմաստորոշ փաստներուն մէջ: ...Արար պատմագրութիւնը՝ յարաբերաբար, նուազ ժլատ եղած է այս ուղղութեամբ: Արարբերէն լեզուին ծանօթ եղողներու ուշադրութեան կը յանձնմտ թիւ (19) ծանօթագրութեան մէջ յիշուած հրատարակութիւնները: (19)

Նայնիմէն թուրք պատմաբաններ եւ քաղաքական հրապարակագիրներ շնչտած են Երիտթուրքերու օտարամուտ ըլլալու փաստը, սինական պետկանելութիւնը: Անոնցմէ մէկն է ձեկատ Ռիֆաթ Աթիլ-Հանը, որ հեղինակն է արք մը հատորներու, որոնց մէջ ուշագրաւ է «Թուրք Օղլու, տուշմանընը թանը» հատորը: (20)

Այսպիսով, յստակ կ'ըլլայ՝ որ Բանթուրքիզմը՝ որպէս սեռութիւն եւ որպէս կազմակերպութիւն՝ յղացումն է եւ ձեռակերտը Մինիզմի...:

Գ.- ՈՎՔԵՐ ԵՂԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ՈՎՔԵՐ ԵՆ ԱՅՍՕՐ՝ ԲԱՆԹՈՒՐՔԻԶՄԸ ՀՈՎԱՆԱԻՈՐՈՂ ՌԻԺԵՐԸ... ԵՒ ԻՆԶՈՐԻ...

231

Եթէ սինիզմը՝ որպէս ցեղապաշտական-ծաւալողապաշտական շարժում, ինք եղաւ Բանթուրքիզմի վարդապետութեան կնկնալը եւ միաժամանակ Երիտթուրքերու կազմակերպութեան հիմնադիր-կազմակերպիչը, սակայն *Ինք միակը չեղաւ*՝ որ Բանթուրքիզմի վարդապետութիւնը օգտագործեց ծաւալողական, իմպերիալիստական ծրագիրներու համար: Բանթուրքիզմը Հերթաբար կամ միտեղ օգտագործեցին, ժամանակագրական կարգով՝ սինական ֆինանսական սակաւակետութիւնը, զայգերական Գերմանիան, Բրիտանական իմպերիալիզմը, նացիական Գերմանիան եւ հուսկ ուրեմն՝ ամերիկեան ԻՄՊերիալիզմը, իրաքանչիւրը իրեն յատուկ եղանակով, եւ սակայն՝ ծաւալողական միեւնոյն նպատակով, որ ուղղուած էր միեւնոյն թիրախին՝ Ռուսական կայսրութեան եւ անլի ուշ Խորհրդային Միութեան դէմ, եւ ՀԵՏԵՒԱՐԱՐ այ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ, քանի որ Հայաստան խռչողոս կը հանդիսանար ծաւալողական այդ ծրագիրներու իրակացման նամրուն վրայ, իր գրաւած աշխարհագրական դիրքին բերումով...:

Եւ միւս կողմէ, եթէ՝ վերոյիշեալ բոլորը եւ Թուրքիա Հայաստանի վերացումը կը պահանջէին Հաւասարապէս, սակայն, անոնց բոլորին համար Հաւասարապէս միեւնոյն նշանակութիւնը չունէր Հայաստանի վերացումը: Բացի Թուրքիայէն՝ միւսներուն համար, Հայաստանի վերացումը իրենց ծաւալողական ծրագրի իրականացման նամրան խռչողոսը գոյութեան մը վերացումն էր միայն, միեւնոյն՝ Թուրքիայ համար, Հայաստանի վերացումը՝ ծաւալողական նշանակութիւն ունեցող լուսն էր անլի՝ իր սեփական լինելութիւնը երաշխարկելու նշանակութիւնը ունի...: Ռազմիտեւ, այն աշխարհագրական տարածութիւնը, որ այսօր «Թուրքիա» կը կոչուի, որպէս այդպիսին գոյութիւն չու-

ներ մինչև *Լոզանի Դաշնագրի* կնճումի բուականը... (1923), երբ՝ Օսմանեան Կայսրութեան անդամատուները կազմակերպող *Անտանտի իմպերիալիստական* տերութիւնները, հայերու, յոյներու, արաբներու եւ ֆիւրտներու դէմ դաւաճանելով, պատռտոնեցին իրենց իսկ յաղթանակը նշանաւորող Սեւրի Դաշնագրերը, եւ՝ նաեւչում շնորհեցին *Թուրքիոյ ներկայի սահմաններուն*, որոնց մէջ ապրեր ու բարաբակրթութիւն կերտեր էին ոչ-բուրժ ժողովուրդները: *Լոզանէն վերջ էր միայն որ կը սկսէր գոյութիւն առնել Թուրք պետութիւնը*, երէկի վաշկատուն ու վարձկան օսմանցի պատերազմիկներու շտապիկներուն համար: Արդէն՝ «*Աթաթիւրք*» յորջորջումին ստուգարանութիւնը անհերքելի փաստն է այն նշարտութեան՝ որ Մուսթաֆա Քեմալէն առաջ, գոյութիւն չէ ունեցած՝ *Թուրք ժողովուրդը, Թուրք ազգութիւնը*... Այլպապէս, կարելի՞ քան է պատկերացնել որ Էրէտիկ մը՝ Հայիտէն էտիպ, համարձակեր ինքզինքն ծախել որպէս «*Միլլէթ Անարք*»... Եւ այս էր պատճառը՝ որ Աթաթիւրք, իշխանութիւնը գրաւելն ամբիջպապէս վերջ բարձրացուց *Համասուն* ու *միաստար Թուրք* պետութիւն կերտելու կարգախօսը, որ գործնականին մէջ կը նշանակէր ձուլել՝ բրբուրեան մէջ, ոչ-բրբացեղ բոլոր միւս տարրերը, կամ՝ արտաքին գաւնոնք, եւ կամ ալ՝ բնաբնջել...: Այս պայմաններուն տակ, յոյներու, արաբներու, ֆիւրտներու եւ հայոց գոյատեւումի պարզ փաստն անգամ՝ մնայուն սպառնալիք մը կը հանդիսանայ *տարատնկուած* բուրժ պետութեան համար, որ երբեւ է վստահ չէ եղած իր շագգայինն սահմաններու *վերջնական ճանաչումին* մասին, քանի որ այդ սահմանները կը շարունակուին հարցականի տակ առնուիլ՝ յոյներու, արաբներու, ֆուրտներու եւ հայոց կողմէ, հետեւաբար ալ՝ հարցականի տակ կ'առնուի բուրժերու շագգայինն լինելութիւնը, միշտ այնպէս՝ ինչպէս է պարագան Խրաշէլ կոչուած *տարատնկուած* միւս պետութեան, որ աւագի վրայ հիմնուած է եւ՝ իր աւագի վրայ գծուած սահմաններու կորստեան սարսափէն մղուած, միշտ հակաւեւտ է այդ սահմանները, առակով ընդարձակելու ուղղութեամբ գործելու... ինչպէս որ կ'ընէ Թուրքիա, Խրաշէլի հետ միասին հանդիսանալով՝ Միջին Արեւելքի եւ աշխարհի խաղաղութիւնն ու կայունութիւնը վտանգող երկու տարաւորնկուած պետութիւններ:

Ինչ իսու՞է՛ սակայն որ Խրաշէլ կամ Թուրքիա չեն կրնար սպառնալ Միջին Արեւելքի միւս ժողովուրդներու գոյութեան ու լինելութեան՝ *առանց իմպերիալիստական չօր պետութեան մը նեցուկին եւ հովանաւորութեան*, զորս վայելած են անոնք, ամէն անգամ՝ որ հօգր տե-

րութիւն մը փայփայած է ծաւաղական երազ մը՝ Խ. Միութեան կամ Միջին Արեւելքի դէմ... (21) կամ՝ այնքան ժամանակ՝ որ աշխարհ մնացած է երկրեւեռացումի ու *չցուրտ պարեհազօծեան* առնկատումի դրութեան մէջ: Ասիկա կը հաստատուի՝ վերջին մէկ դարու պատմութեամբ:

1) Ա. Մ. ԱՋԻՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽՕՐԻՆԱԿԻՆ ԵՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ, ակնբախ է սիոնա-գազարական համատեղ հովանաւորութիւնը՝ քանթուրիստական եւ քանիսլամական քարոզութեանց եւ ծրագիրներուն, որոնք անհրաժեշտաբար կը պահանջէին *Հայաստանի վերացումը* կամ *պարպումը իր բնիկ տարրէն*: Պերլինի մէջ հաստատուած էր Բանիսլամական քարոզութեան կեդրոնը: Պերլին-Պաղատ երկաթուղագիծի հաստատման ծաւաղական ծրագիրը ֆինանսաւորուած էր սիոնա-գերմանական դրամագլուխով... (22) Գայգերական Գերմանիա Կովկասի մահմետականները կը համարէր բուրժերու *արեւակից եղբայրները*, եւ կը պահանջէր բուրժերէն՝ յառաջ շարժիլ դէպի հիւսիս եւ արեւելք եւ *հողային անիրազկան կապ Հաստատել* Կովկասի մահմետականներուն հետ (Վրաստանի, Տաղստանի եւ Ատրպէճանի հետ) եւ այդպիսով 15 միլիոնոց *մահմետական պատուար* մը ստեղծել (որ գորպուած պիտի ըլլար *ցեղային ու կոսմոպոլիտ* միասնութեամբ...) Թուսաստանի դէմ, եւ քանի որ՝ Հայաստան կ'արգելակէր նման ծրագրի մը իրականացումը, *անհրաժեշտ է՝* կ'ըսէր Գայգերական Գերմ. Արտ. Գործ. Նախարարութեան Տեղեկագիրը, *վերափոխել կամ վերաբնակեցնել այդ շրջանի բնակչութիւնը* (հայերը), *այնտեղէն հեռու վտարելով բնիկ հայերը*... (23)

Տխուր է եւ ցաւալի Սիոնիզմի հայավմաս դերակատարութիւնը՝ հայ եւ բուրժ փոխարարութեանց մէջ: Գայրակողութիւն են եւ խայտատակերութիւն՝ *սիոնիզմի կնքահարուցիւթեան* վառարացող հայկական յարաբերութիւնները Բարձր Դրամ հետ, եւ միեւնոյն կնքահայութեամբ *եղբայրական յարաբերութիւնները*՝ երիտքուրժերու հետ, այսինքն, Բանթուրիզմի ծրագիրը գործադրելու կոչուած ճիւղաճնուն հետ...:

Անասկնալի հաւակութեամբ մը, այդ օրերուն, կուսակցական ղեկավարներու եւ հասարակական գործիչներու մեծ թիւ մը՝ կը սիրէր խորուիլ սիոնիստ աղոււեսներէն, կատարել անոնց կամէն եւ մինչև իսկ գործակցիլ՝ *հետադայ Հայաստաններուն հետ*...: Մանօթ է՝ ազգային ներսու Ջօր. Անդրամիկի դատապարտութիւնը այս գործակցութեան, եւ վէճը՝ *Մալուժեանի* (Ակնունի), Վարդգէսի, Զարդարեանի

Եւ ուրիշներու հետ՝ Ատանայի շարդէն իսկ առաջ... սակայն, հոս ցատումով կ'արձանագրեմ այն փաստը՝ որ Ատանայի շարդէն ու Մեծ Նդիռնէն ալ վերջ, Ակնուհիի (Մալումեան) շտաբադէն ունի Nick M. Maloumian մինչեւ որս կը ծառայէ Միանիզդին եւ կը գործէ Բարիգ հաստատուած Ligue Internationale Contre le Racisme et l'Antisemitisme-ի մէջ որպէս անոր Կ.Կ.Ի անդամ...: Լոնտոնի մօտ Պարսկաստանի դեսպան եւ *ժառանգորդ Մելքում Խան*' թակարդուելով Հեքցըլի կողմէ, 1896-ին, շարդէրու արհմը դեռ չչորացած, Սասունի մէջ, կը յայտարարէր՝ «Պաղեստինի մէջ Հրէական պետութեան մը ստեղծումը գրական հետեւանքներ կ'ունենայ Հայաստանի սպազային համար»... ստաւել գրգռելով Սուրբանը հայուրեան դէմ, որ կը մերժէր Պաղեստինը վանառնել սիոնական շարժումին... մինչ սիոնիստ էտրոպիներ, *նոյն օրերուն*, ինչպէս՝ *Արմինիոս Վանպրիք*, *Լէօն Բահիւն* եւ *Քոնստանտին Պոստոլոպի* եւրոպական մամուլը կ'ողողէին հակահայ գարշաւեստ լուսամբներով եւ կը շնչոտէին թէ՛ *Հայկական ամէն նուաճում պէտք էր գիտել որպէս Ռուսաստանի դիրքի գործուած*, եւ՝ *Անգլիոյ չահերու սեղանում* (24) (նիշդ այնպէս՝ ինչպէս Թրումբընեան վարդապետութիւնը՝ հակա-Հիլլիբրակեան կամ Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին, *ցարտ պարբերակէն* ինչպէս կ'ընդունէին հետ) հայկական հաղային ամէն պահանջ կը մկատէր որպէս Խ. Միութիւնը գորացնելու եւ Արեւմուտը տկարացնելու մպաստող էայլ...):

Անուշտ, այդ օրերուն, բոլոր գործիչները հաւոյր չէին: Մա'պահրիւհան (25) դիտել կուտար՝ որ սիոնականներ աւելի վտանգաւոր բշնամիներ էին քան Ուոյնիմէն բուրք սուլթանը, եւ կը բարգմանէր «Ժուռնալ Տը Ներպատ»ի մէջ լոյս տեսած պերմախօս յայտարարութիւնը սիոնիստ Պերմատ Տընոնի, որ կ'ըսէր՝ «*Քուրբեբու պաշտպանութիւնը Հրէական Հայրենասիրութեան ձեւ մըն է*»: Եւ Ուոյնիսկ, սիոնիստ բրոֆ. Հիումէն չէր վարանէր յայտարարելու թէ՛ *Հրեաներու զորացման նախապայմանն էր Հայերու աւելի մեծ ազնաներու ենթարկուիլը*:

Մեծ Նդիռնը չէր ուշանար ձեռամբ այն երիտօրէրներուն, որոնց հետ իր անհեռատես գործակցութեան հետեւամէկով ալ Հ.Ե.Դ. հրաժարած էր Ուոյնիսկ Պերլիմի դաշնագրի յոդ. 23-րդէն եւ 61-րդէն, զորս դարբնած էր սիոնիստ Տիգրայէլին (1874-1880), վիժեցնելով Սամ Սըբեֆանոյի դաշնագրի հայամպաստ 16-րդ յօդուածը...: (26)

2) Ա. Ե. Բ. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԵՐՈՒ ՄԻՋԱՆԿԵԱՆ ԱՄԱՆԱԿԱՆ ԵՄԱՐՔԱՆԻՆ, քանթուրիքիզմի հովանաւորութիւնը կամ օգտագործումը

զլխաւորաբար ստանձնած էր *նացիական Գերմանիան*: Թե՛ն՝ 1918-1923 տարիներուն, Արեւմուտքի գրեթէ բոլոր մեծ տէրութիւնները, փորձեցին օգտագործել Բանթուրքիզմը՝ նորահաստատ *խորհրդային* իշխանութեան դէմ: Սիոնիստները՝ մասնաւորաբար Ճակիտի եւ Հալիտ-տէ Էնպի միջոցով, փորձեցին Օսմանեան կայսրութեան մնացորդ թուրքիան դնել *ամերիկեան* հոգատարութեան ներքեւ, ներառել Հայաստանը, եւ ձախողեցուցին ամերիկեան *ժանդար* միայն Հայաստանի վրայ: Անգլիա եւ Փրանսա՝ դաւանանելով իրենց յոյն եւ հայ «փոքր» դաշնակիցներուն, փորձեցին տնտեսական շահեր ապահովել իրենց համար: Մասնաւորաբար Անգլիա վարեց բրբաւտ էադաբական-մուրթիւն մը եւ փորձեց՝ Պեհր Սամիի հեր իր գաղտնի քանակցութիւններուն ծամրով, *Թուրքիոյ եւ Կովկասի թուրքերուն ու թաթարներուն միջեւ Հակախորհրդային Միութիւն* մը ստեղծել քանթուրքիզմի օգտագործումով: Անգլիա չվարանցաւ Ուոյնիսկ գործակցելու Գերմանիոյ հետ՝ *Կովկասի եւ Պալեստինայի երկիրներու միջեւ Հակախորհրդային միութիւն* մը ստեղծելու, *դարձեալ բանթուրքիզմի օգտագործումով*: (Տես՝ Ռոտրիք Տելվիսընի «*Թրքական դիւանագիտութիւնը Մուսուլուսէն միջեւ*» խորագրեալ ուսումնասիրութիւնը), (27) Սակայն, նացիական Գերմանիոյ վիճակուած էր Բանթուրքիզմի հովանաւորութիւնը այս ժամանակաշրջանին, քանի որ Բանթուրքիզմի ծաւալողական ծրագիրը լաւագոյնս կը յարմարէր՝ նացիական դէպի Արեւելք տարածուելու մղումին:

1926 թուականին, Պերլիմի մէջ կը հիմնուէր *Պրոմէթէական Գործակալութիւնը*, որ եւ կը սկսէր հրատարակել «*Պրոմէթէոս*» ամսաթերթը՝ Կովկասէն, Ուերմանիայէն եւ Թիւրքեստանէն վտարանդի քանթուրքիստներու ղեկավարութեամբ: Պրոմէթէական Գործակալութեան պարզակազմներ էին՝ ագիտի Մեհմետ Էմին Ռասուլզադէն (*Մուսուլուսէ* կուսակցութեան հիմնադիր), Սայիտ Շամիրը (Հիսիսային Կովկասէն), Ճաւֆէր Սեյիտ Ահմետ (Թրքիստան), Մուսաֆա Չոքթայ-Օղլու եւ Օսման Խոնա (Թիւրքեստանէն): Թուրքի եւ թաթար քանթուրքիստներ նոր մեղադրուածներ մը կ'ապրէին այս անգամ նացիական Գերմանիոյ հետ, որ կը յաջողէր Գայգերական Գերմանիոյ:

1934 թուականին կը հուշակուէր «*Կովկասեան Համադաշնակցութեան Ուխտը*» որուն նպատակն էր՝ գինեալ ներխուժումով Խ. Միութեան ներս, *ճաշատարել թուրք ցեղերը որոնք կը յեծէին ուսական սիրապետութեան տակ*...: Պերլիմի մէջ լոյս կը տեսնէին Բանթուրքիզմի էտրոպիզմեան սահմանուած տասնեակ անուն քերթեր, պարբե-

բակամներ և պոռոչիւրներ: Ջիյա Կեօֆալիի բոլոր գրութիւնները ունեցան իրենց երկրորդ և երրորդ հրատարակութիւնները՝ լատինատառ բրէնրեմով, ինչպէս՝ «Գրգըր էլմա», «Ենի Հայաթ», «Ալթըն Լըրթ» եւն (28): Ջինեալ մերթուծումի բացայայտ քարոզչութիւնը կը կատարուէր նաեւ՝ «Պոզդուրա» եւ «Չիքըր Ալթըր» ամսաթերթերու միջոցով, որոնք կ'ոգեկոչէին էնվիրի դեկավրած պատմաչիական արկածախնդրութիւնը Կեդրեանական Ասիոյ մէջ: (Քարոզչական այս մեծածաւալ գործունէութեան դիմաց, Խ. Միութիւնը հակակշռող քայլ մը ստիպուեցաւ առնել, Միութեան սահմաններէն ներս հաստատեց Կերեղեան տարեգրով բրէնրեմը, լատինատառին փոխարեւ...):

Մուսաբաֆա Գեմալի մահէն վերջ (10 Նոյ. 1938), Պերիմի մէջ տպուող քանթուրքիստ քարոզչական գրականութիւնը ակելի մեծ չափերով սկսաւ տարածուիլ թուրքիայ մէջ: Անլիմ, հակախորհրդային ծաւալողական ծրագրերու պատրաստութիւնները փոխարտուեցան թուրքիա, Իսմէթ Ինէտիլի-ի նախագահութեան՝ և Սարանձուլի Արտ-Գործերու մախարաթութեան՝ պաշտօնից անցնելէն վերջ: Հիբրէր Անգարա ղրկեց՝ 1939 թ. Յունուարին, Ֆրանց Յոն Փափէնը, որպէսզի վերահսկէր բանթուրքիստական քարոզչութեան ու զինուորական պատրաստութիւններուն:

Գերման քանակի 162-րդ զորքածիմը, որ կը գտնուէր Ջօր. Օսմար Ֆոմ Նիէտեր Մեյերի հրամանատարութեան տակ, պաշտօն ունէլի-կազմակերպելու յատուկ գունդեր՝ Կարմիր Բանակի քրէացեղ ռազմագերիներէն: Արդէն կազմակերպուած էին չորս զորագունդեր՝ «Թիւրքեստանեան», «Ատրպէյճանական», «Վոլգա-Ուրալեան» եւ «Ներմուկան»: Գերման Օսթմիլիտստերիւմը (Արեւելիի մախարաթութիւն) անպազայ թիւրքեստանի գործալար նշանակած էր վերի Գաեու-խանը:

Բարիզի անկումէն վերջ, Բարիզի մէջ՝ 28 Մայիս 1940-ին, հռչակեցաւ «Կովկասեան Համադաշնակցութեան Ուխտ» ի նոր տարբերակը, որ ակելի ճկուն տակաբեկ մը որդեգրած էր՝ մերգրաւելու համար կովկասեան բոլոր ժողովուրդները, ներառեալ Նայ ժողովուրդը, Հակա-խորհրդային ծաւալողական բանթուրքիստական ծրագրին մէջ... այդ ժողովուրդներէն պահանջելով ազգային առանձին լեզուներու կազմակերպումն ու համալրումը, փոխարեմը խոստանալով կովկասեան դաշնակցային միութեան մը ստեղծումը՝ ընկալանարար, Գերմանիոյ վերին չովանուորութեան տակ...: Դարձեալ այնուր է հաստատել՝ որ գտնուեցան հայագրի մարդիկ որոնք ստորագրեցին այս Ուխտին տակ, եւ մասնակցեցան ալ՝ մացի-քանթուրքիստ այս արկածախնդրութեան... (29)

Բանթուրքիզմի նացիական կնքահայրութեան այս ժամանակաշրջանին մասին կան քազմաբիւ աղբիւրներ, որոնցմէ կը մասնաւորեմ հետեւեալները՝ 1) Ամերիկեան օդուծի գնդապետ Չարլզ Ուտան Հոսթլերի՝ «Բանթուրքիզմը եւ խորհրդայինները» գիրքը, 2) Ալեքսանդր Հենտըրընի՝ «Բանթուրքիստականութեան Միջը աշտուրայ թուրքիոյ մէջ» ուսումնասիրութիւնը, 3) 1944-ին, Անգարայի մէջ հրատարակուած «Յեղապաշտութիւն-Բանթուրքիստականութիւն» խորագրեալ հատորը, հրատարակութիւն՝ «Քրքական յեղափոխութեան ինստիտուտ»-ի, 4) Ա. Ռաֆիէովի «ցեղապաշտական գառնեցանքներ թուրքիոյ մէջ» ուսումնասիրութիւնը, 5) Մէմետ Էլմի Ռասուլզադէի «Կովկասի խնդիրն առնչութեամբ բանթուրքիստականութեան մասին» գիրքը, հրատարակուած Բարիզ, Նայ ժորանմիայի յառաջաբանով... 6) Տաքթ. Ջէֆի վելիտի Տոլանի «Աշտուրայ թիւրքեստանի եւ անոր մօտիկ անցեալի պատմութիւնը», հրատարակուած Իսթանբուլ, 1947-ին, 7) Մուսարթմ Ծեվզի բողայի «Թիւրքիստանի սեղը՝ Համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ», գիրքը, հրատարակուած 1936-ին, Իսթանբուլ, եւ վերջապէս՝ 8) Ա. Կուլուշվիլիի «Կովկասեան ժողովուրդներու պայքարը ի խնդիր անկախութեան» խորագրեալ ուսումնասիրութիւնը (30)

3) Բ. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՎԱՂՈՐԴԱՅԻՆ, ալիմքն, «ցորտ պատերազմ» կոչուող ժամանակաշրջանին, քանթուրքիզմի ծաւալողական ծրագիրը հովանաւորողը եղաւ ամերիկեան իմպերիալիզմը, որ պարագլուխն էր «Ազատ Աշխարհ»-ին եւ Հրամանատարը անոր Հակախորհրդային պայքարին...: Խ. Միութեան սահմանակից իր ռազմագիտական դիրքով, թուրքիա դարձաւ ոչ միայն ամերիկեան այլեւ Արեւմուտքի բոլոր իմպերիալիստական երկիրներու շնչացուած գաւակը՝ Իսրայէլէն անմիջապէս վերջ, կամ՝ անմիջապէս առաջ:

Ջարեւանդ՝ իր «Թուրքիա եւ քանթուրքիզմը» գիրքին մէջ (որ հրատարակուած է Բարիզ, 1930-ին Ֆրանսերէ լեզուով, Անտր Մանտիլլա-մի յառաջաբանով եւ Փիլիպպի կողմէ) կը գրէ՝ «Բանթուրքիզմը զլիւսուր թշնամին է Ռուսաստանի: Եւրոպական այն երկիրները, որոնք բախումի մէջ են Ռուսաստանի հետ, պիտի զօրակիզ կանգնեն թուրքիոյ բան-թուրքիստական ծրագրի ներքին» (31)

Իսկ ամերիկ. օդուծի գնդապետ Չարլզ Հոսթլեր՝ իր յիշեալ գիրքին մէջ, ակելի խորամանկորէն՝ կը գրէ հետեւեալը.— «20-րդ դարուն թրքական քաղաքականութիւնը թեքած է ղէպի Բանթուրքիզմ՝ ամէն անգամ որ զրացի երկիրներու մէջ պատերազմական կացութիւն ստեղծուած է, կամ՝ յեղափոխական փոփոխութիւններ կատարուած են»...:

Բնական է՝ որ Զարեանդի խօսքը ակնի մօտ է նշմարտութեան, սակայն՝ ամբողջ նշմարտութիւնը չէ: Առանց արտաքին ծաւալողապաշտ ուժի մը օգնութեան, Թուրքիա երբէք չի Համարձակիր Խ. Միութեան դէմ ռազմական գործողութեան մը կամ նոյնիսկ քաղաքական թշնամական քարոզչութեան մը ձեռնարկել:...

Բայց, նոյնիմէն Զարիզ Հոսթըրը՝ Բիչ անդիմ կը յօստովանի, թէ՝ «Ռազմական շահեկանութիւն կը ներկայացնէ այն փաստը՝ որ Խ. Միութեան մէջ թրքական շրջանները կը գտնուին անոր Հարաւային սահմաններուն վրայ եւ կը Հանդիսանան շատ «խոցելի կողմ»: Այդ շրջաններու տնտեսական նշանակութիւնը շատ մեծ է, տրուած ըլլալով՝ որ քարելզի բազմաթիւ հորեր կը գտնուին Հոն, թրքախօս շրջաններուն մէջ: Պարտիէ հորերը կ'արտադրեն՝ խորհրդային ամբողջ քարելզի արտադրանքին շուրջ 50 առհարիրը:»:

Այսպիսով, յստակ կ'ըլլայ թէ ինչո՞ւ իմպերիալիստական Արեւմուտը՝ պատերազմական կամ մզոտակ կացութիւններու պարագային, գորավիզ կը կանգնի ու կը հովանաւորէ քանթուրքիզմի ծաւալողական ծրագիրներ, որոնք ուղղուած են հիմնականին մէջ Խ. Միութեան եւ՝ հետեւարար ալ, Հայաստանի դէմ:

19 Օգոստոս 1946 թուականի յուշագրով՝ ի յուր աշխարհի կը հըռչակուէր թուրք եւ ամերիկեան ռազմա-տնտեսական գործակցութեան Համաձայնագիրը, որ թուրք-խորհրդային սահմանագիծը կը նկատէր որպէս ամերիկո-խորհրդ. սահմանագիծ, ինչ որ կը նշանկէր՝ որ Հայ-թրքական սահմանագիծը վերածուած էր ամերիկո-խորհրդային սահմանագիծի, եւ՝ Արաբսի այն ամից ա՛յս ամբ միմջեւ՝ Մոսկուայով էր անցնում ճանապարհը: Նաեւ Արաբսի այս ամից ա՛յն ամբ միմջեւ՝ Ուաշինգթընով էր անցնում ճանապարհը:... Այս էր «ցուրտ պատերազմի» պարտադրած իրավիճակը:

2 Մայիս 1947-ին արդէն, ամերիկեան մատտորմի միաւորներ Իսթանբուլ կը հասնէին եւ կը տարածուէին Սև Մոլի, Նեղուցներու եւ Միջերկրակամի լայնֆի ու երկայնֆին, ռազմագիտական քանակի դիրքեր գրաւելով հոն:

15 Մայիսին (1947) Ամերիկեան Քոնկրէսը կը ֆուէրկէր Թուրքիոյ տրուելիք օգնութեանց ծրագիրը եւ Յունիսին, Անգարա կը հասնէր ամերիկ. զինուորական պատուիրակութիւն մը՝ կազմակերպելու համար ամերիկեան ռազմախորհրդակցու ցանցի մը հաստատումը, որ կը հասնէր՝ Արարատի կողմերուն:...

Ամերիկեան իմպերիալիզմը չփակեց նացիական ռեժիմի օրով

Գերմանիոյ մէջ հաստատուած քանթուրքիստական ֆարոզութեան կեդրոնները: Ընդհակառակը, քազմապակեց անոնց թիւը Գերմանիոյ այն շրջաններուն մէջ որ ենթակայ էին ամերիկեան, անգլիական եւ ֆրանսական գրամամ: Միւնիխ եւ Տիւսկանթոֆ ֆալգմեր վերակազմակերպուեցան որպէս Բանքուրքիզմի ակնի կատաղի ֆարոզութեան կեդրոններ, օժտուած՝ քացի հրատարակչական ու մամուլի միջոցներէն, նաեւ՝ ռատիօկայաններով, ինչպէս՝ «Ազատութեան Ձայն»ը: Հըրատարակուող քանթուրքիստական նոր թերթերէն կը յիշենք՝ «Ազատ վաթան»ը, «Միլլի Թիւրքիստան»ը, «Ալթայէճան»ը, «Ազատ Կավ-կաղի»ն եւ «Պիրլէշմիշ Կավկազի»ն:...

Ամերիկեան կառավարութիւնը նախկին ազերի «Մուսավաթ» կուսակցութեան հիմնադիր ՄէՀմէտ Էմին Ռաուպզադէին տըրամադրեց «Ամերիկայի Ձայն» ռատիօ-կայանը՝ քանթուրքիստական մասկայրակ ֆարոզութեան համար: Առաւել եւս առաջ երթալով՝ քանթուրքիզմը հովանաւորելու իր հակախորհրդային քշմամական որոշումին մէջ, պաշտօնապէս հռչակեց կազմութիւնը՝ «Ռուսաստանի ժողովուրդներու ազատագրութեան Ամերիկեան կոմիտէ»ին:... որ պետական ֆինանսաւորում եւ ճանաչում պիտի շնորհէր՝ ազգայնամական, թիւրքմեական, քաթաքական, ֆազախական, վրացական եւ այլ տարագիր կառավարութիւններուն, որոնք սունկի պէս քուսան Միաց. Նահանգներու եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ:... (32)

Ամերիկեան կառավարութիւնը ֆինանսաւորեց եւ ճանաչում շընորհեց նոյնիսկ այն «տարագիր կուսակցութիւններուն», որոնք չէին կրնար կամ չէին համարակիր տարագիր կառավարութիւն հռչակել, քայց որոնք կը յաւակնէին հանքիսանալ՝ ազգային ներկայացուցչութիւններ՝ Խ.Միութեան անդամ երկիրներէն մէկուն ժողովուրդին: (Յիշենք՝ որ Ս.Վրացեան ճանչցուած էր որպէս «Հայաստանի Հանրապետութեան վերջին ազատ կառավարութեան» ներկայացուցիչը, եւ ան՝ 1967-ին, ՄԱԿ-ի Ընդհն. Քարտուղարութեան «Յուշագիր» մը կը ներկայացնէր իր յիշեալ հանգամանքով:...):

Ամերիկեան իմպերիալիզմի հովանաւորութեան այս շրջանին, քանթուրքիզմի ծրագիրը հետեւեալ կերպով կ'ամփոփէր՝ Ճա'աֆէր Սեյիտ-Ահմէտ Քիրիմէր անուն յորմինցի քանթուրքիստ տարագիր գործիչը:--

1) Խ.Միութենէն անջատելու Քազախստանը, Քիրկիզիստանը, Թիւրքմենիստանը, Իւզբէքիստանը եւ յարակից թրքացի մարզեր եւ շրջաններ եւ անոնցմով կազմել «Մեծ Թիւրքիստան»ը, որ երկու-

բութեան պարագլուխ էնվերի ալ հետազննած ծրագիրն էր:

2) Անցատելով Խ. Միութենէն՝ Գազանի թաքարներն ու պաշկիրները, կազմել *Իսիլ-Ուրալեան Պաշկիր-Թաքարեան դաշնակցային պետութիւն* մը:

3) Անցատելով Խրիմի թերակղզին հոն հռչակել *Խրիմի Թաքարեան պետութիւնը*:

4) Խ. Միութենէն *Կովկասը* ամբողջ անջատելով (Հիւսիսային, Կովկասը, Ազրպէյճանը, Վրաստանը եւ Հայաստանը), կազմել Կովկասեան Համադաշնակցութիւն մը *ամերիկեան հովանաւորութեան ներքեւ*: (33)

Ամերիկեան կառավարութեան *հովանաւորութիւնը* անընդմէջ շարունակուեցաւ 1946 թուականէ մինչեւ 1990 թուականի վերջերը, մինչեւ այսօր, իրրեւ անխուսափելի հարկադրանք՝ *«ցուրտ պատերազմ»*ի ռազմավարութեան ընտրամէքն...:

Եւ Գնդ. Չարլզ Հոսթլըն էր որ կ'ըսէր՝ *«Երբորդ Համաշխ. պատերազմի մը, կամ՝ ցուրտ պատերազմի սաստկացման պարագային, թուրք ազգայնականութեան Բանթուրքիստ տարատեսակը պիտի տիրակալէ Թուրքիոյ քաղաքականութեան վրայ...»*: (34)

Ասկէ կը հետեւի այն՝ որ Բանթուրքիզմի վտանգը ուղիղ համեմատութեամբ կ'անի՝ միջազգային լարուածութեան հետ. իսկ լարուածութեան մեղմացումը եւ *«ցուրտ պատերազմ»*ի մահանջը՝ կը նուազեցնէ Բանթուրքիզմի վտանգը եւ *կը չէզոքացնէ զայն...*:

Ահա թէ ինչու՝ մեր տեսանող ու լուսամիտ Վեհափառ Կաթողիկոսը վազգէ Ա., իր բոլոր կարեւոր բարոյականութիւնները մէջ կը կրկնէ՝

«Սաղազութիւնը գերազույն երաշխիքն է մեր ժողովուրդի զոյա-տեսման եւ մեր ազգային արդար երազների իրագործման»:

Գ. - ՈՎՔԵՐ ԵՂԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ՈՎՔԵՐ ԵՆ ԱՅՍՕՐ՝ ԲԱՆԹՈՒՐԿԻԶՄԸ ԶԷԶՈՒՔԱՑՆՈՂ ՈՒԺԵՐԸ... ԵՒ ԻՆԶՈՒ...

Մենք տեսնեմք՝ թէ Բանթուրքիզմը *զխաւորաբար* բշմամիւն էր Ռուսաստանի եւ ապա՝ Խ. Միութեան, եւ հիմնականին մէջ՝ *ճաւղոցական ծրագիր* մըն էր Արեւմուտքի այն տէրութիւններում համար, որոնք կը ցանկանային քայքայել Ռուսական կայսրութիւնը եւ Խ. Միութիւնը:

Տեսնեմք մեւ՝ որ Բանթուրքիզմի ծրագրին առջեւ ցցուած էր Հայաստանի խոչընդոտը, եւ հետեւաբար, Հայաստան եւս կը դառնար *Թիւրքի*՝ Բանթուրքիստներու բշմամիւնէքն: Սակայն, Թուրքիոյ համար՝ Հայաստանի սահմանակից ըլլալու փաստն անզամ վտանգ մը կը ներկայացնէր, քանի որ այդ *սահմանագիծը* տակաւին չէր ստացած *իր վերջնական* ձեւը՝ Թուրքիոյ *զաւթումին* եւ հայ ժողովուրդի *պահանջատիրութեան* իբր հետեւանք, եւ հետեւաբար՝ Հայաստան *կարողական* վտանգ մըն էր Թուրքիոյ լինելութեան, եւ՝ փոխադարձաբար, Թուրքիա կարողական վտանգ մըն էր՝ Հայաստանի լինելութեան...:

Վերջապէս, տեսնեմք *պատերազմի* եւ *խաղաղութեան* հարցերուն ունեցած ազդեցութիւնը Բանթուրքիզմին վրայ, պատերազմին ունեցած նպաստաւոր, իսկ խաղաղութեան ալ աննպաստ ազդեցութիւնը Բանթուրքիզմին վրայ:

Այս բոլորին լոյսին տակ, դժուար չէ տեսնել՝ որ Բանթուրքիզմին հակադրուող եւ զայն չէզոքացնող ուժերը՝ ինչպէս երկէ, այսօր ալ՝ երեքն են. - 1) *Խ. Միութիւնը*, 2) *Հայաստանը* եւ 3) *համաշխարհային խաղաղութիւնը կամ՝ միջազգային փոխ-յարաբերութեանց մէջ խաղաղութիւնը*:

1) Խ. Միութեան ԳեՐԸ՝ հիմնականն է բնականաբար: Հնկտեմբերեան Յեղափոխութեան յաղթանակն էր՝ Բանթուրքիզմի հիմնադիր եւ հովանաւորող բոլոր ուժերուն դէմ, որ հզօր պատուար մը կանգնեց՝ ծաւալողական այս ծրագրին դէմ, եւ մինչեւ այսօր՝ կրցաւ ձայնողեց-

նել Բանժուրքիզմի մակընթացունեան բուրժուարները, սկսելով՝ միջամտողականներու ներխուժումներէն, զէջի Հայաստան թրքական արշաւանքներէն եւ Հիթլերական ներխուժումէն մինչեւ ամերիկեան իմպերիալիզմի հետապնդած շրջափակումի եւ ներսէն պայթեցնելու ռազմավարութիւնը (տարագիր կառավարութիւններու միջոցով) :

Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան յարթանակն էր որ մախկին Ռուսական կայսրութիւնը վերականգնելու արդէն սաղազային Հանրապետութիւններու դաշնակցային Միութիւն մը : Մեր պատմաբաններն ու բազմազան գործիչները ցարդ ըստ արժանոյն չեն տուած անհրաժեշտ գնահատականը այն պատմական իրադրութեան՝ Բանբուրքիզմի ծրագրին դէմ, որ կը կայանայ մախկին ցարական կայսրութեան թրքացի ու բրաբլեզու ժողովուրդները որպէս *սաղազային անջատ Հանրապետութիւններ* կազմակերպումի մէջ : Նորահաստատ յեղափոխական իշխանութիւնը, առաջին 4-5 տարիներու ընթացքին, յամառ ու հետեւողական անդուլ պայքար մը թրքացի ու բրաբլեզու այդ ժողովուրդներու ծոցին մէջ գործող *կրօնամուտ, ցեղապաշտ* ու *Համաթրքականութեան* յարող ուժերուն դէմ, մինչեւ որ յաջողեցաւ գանձնաբեր համոզել՝ որպէսզի ընդունէին *սաղազային անջատ պետութիւններու* մէջ խմբուիլ՝ որպէս *առանձին միաւորներ* : (Այս երկարաշունչ պայքարի մասին հայերէն միակ եւ առաջին ուսումնասիրութիւնը կատարած է Հրաչիկ Սիմոնեան՝ «Թուրք սաղազային բուրժուարային զաղափարահանութիւնը եւ քաղաքականութիւնը» խորագիրը կրող իր գիրքին մէջ, հրատ. 1986) : (35)

Այնուհետեւ, խորհրդային ներստեղծ իշխանութիւնը հետեւողական գաղափարական պայքար մտցնելով բանբուրքիզմի վարդապետութեան դէմ, արգիլեց բանբուրքիստական քարոզչութիւնը որպէս՝ ցեղապաշտական եւ *արեւմտեան ծաղաղապաշտ քարոզչութիւն* :

Տակաւին, Խ. Միութեան կեդրոնական կառավարութիւնը արգիլեց բանբուրքիստական քարոզչական գրականութեան մերթափանցումը Խ. Միութեան ներս, եւ՝ աւելի *արժանական* քայլ մըն ալ անմիջով Զանբուրքիզմի դէմ, թրքալեզու ժողովուրդներուն տուաւ *կրօնական* այրուիմն ու տառերը, որպէսզի տախնական տառով հրատարակուող Բանբուրքիզմի գրականութիւնը ընթերցող չունենար թրքալեզու համաթրքապետութիւններէն ներս... :

Խ. Միութեան մէջ, Ստալինի իշխանութեան օրով, եւ մասնաւորաբար՝ *Կովկասէն եւ Ուրբէն*, տասնեակ հազարաւոր բանբուրքիզմի կողմնակիցներ եւ *Հասանական* կողմնակիցներ հետապնդեցան, ստեղ-

ծելով *ժողովրդադրական* այնպիսի պայմաններ, որոնք կը վնասագրեծէին Խ. Միութիւնը բանբուրքիստական վտանգէն... :

Վերջապէս, Խ. Միութիւնը փիզիկական ապահովութիւն տալով Հայաստանին, առիթ ընծայելով Հայաստանի կառուցումին (տնտեսական եւ մշակութային) եւ մահու՝ Հայաստանի հայութեան թիւի յաւելումին՝ *Ներազգիի պատմական որոշումին միջոցով, կ'եքաշխարհէր Հայ ժողովուրդի լինելութիւնը* կամ՝ գոյապահպանումը, եւ՝ *չէզոքացուցած կ'ըլլար բանբուրքիզմի սպառնալիքը* :

2) ՀԱՅ ԺՈՂՎՈՒՐԴԸ, իր կարգին, կուրծք տուաւ Բանբուրքիզմի բոլոր ձեւի մեղաւորներուն, ջարդերուն ու տեղահանութեանց եւ, Սարգարապատի մէջ, 1918 Մայիս 28-ին *կասեցուց թրքական յառաջադասքը զէջի Ազրպէյճան*, եւ այդպիսով արգիլեց՝ Բանբուրքիզմի համգրուամային ծրագրի իրականացումը՝ որ կը կայանար *թուրքիոյ կողմէ Ազրպէյճանի Հետ Հողային անմիջական կապ ստեղծելուն մէջ* : (36) : Իսկ 1920 թ. Նոյ. 29-ի էալով, Հայաստան յաջողեցաւ բերբալակն գործը հետացնել Այնթապըրայովն եւ շրջանէն, շնորհիւ խորհրդային իշխանութեան զինուորական եւ դիւանագիտական մեծուկին, եւ մասնաւորաբար՝ 13 Ապրիլ 1921 բուսականի վերջագրին, երբ՝ վերջ էր գտած Փետրուարեան հակախորհրդային ապստամբութիւնը Հայաստանի մէջ :

3) Բանբուրքիզմի սպառնալիքը չէզոքացնող ԵՐՐՈՐԿ ԳՈՐԾՕՆՆ էր, յաջոր ալ է՝ միջազգային փոխ-յարաբերութեանց *մեղմացումի խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը* : Որպէս ծաւալողապաշտ ծրագիրներ՝ Միտիզմն ու Բանբուրքիզմը *կ'աշխուժանան* միայն պատերազմական կացութիւններուն եւ միջազգ. փոխ-յարաբերութեանց ձգբ-տուածութեան կամ՝ *չցուրտ պատերազմ* ձեան երկրեւտացումի պայմաններուն մէջ : Մինչդեռ, *չցուրտ պատերազմ* ձեան երկրեւտացումին վերացումով եւ միջազգ. փոխ-յարաբերութեանց մեղմացումով՝ այդ ծաւալողական ծրագիրները կ'արժեզրկուին՝ ռազմաժող տրուութեան սակարանին մէջ : Մասնաւորաբար, Թուրքիոյ պարագային, հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է մասնանշուած կապակցութիւնը :

Նետարար, Խ. Միութեան կողմէ՝ մերկայ Վերակառուցումի ժամանակաշրջանին, արտաքին շաղափականութեան մէջ կիրարկուող խաղաղասիրական ռազմավարութիւնը՝ որ պատմական անկիւնադարձ մը հանդիսացաւ միջազգ. փոխ-յարաբերութեանց համար, դատապարտելով *չցուրտ պատերազմ*ի երկրեւտացումը եւ արժեզրկելով ՕԹԱՆ-ի եւ Վարչաւիպ զինուորական ուխտերը, միաժամանակ արժե-

զրկեց Բանբուրֆիզմը, որպէս ծաւալողական ծրագիր, եւ մեծապէս նպաստեց անոր սպառնալիքի չէզոքացումին:

Այստեղ պարտք կը զգամ փակագիծ մը բանալ եւ բննադարել այն բննադատութիւնը՝ զոր կարգ մը հայեր, զգալականօրէն շարժելով, կ'ուղղեն Նոպլեան Մրցանակի յանձնաժողովին, որ այս տարի խաղաղութեան մրցանակին արժանի գտած է Պ. Միութեան նախագահ Մ. Կորպաչովը: Այս մարդուն վարած միջազգային խաղաղասիրական ֆաղակականութիւնը՝ որ կը ձգտի զորացնել ՄԱԿ-ի հեղինակութիւնը՝ որպէս համաշխարհային վերահսկող մարմին, եւ միջազգային իրաւունքի նորմերով կ'ուզէ լուծել շրջանային ազգամիջեան եւ միջազգային թմուկներն ու բախումները, հիմնական ու մահացու հարուած մը կը հանդիսանայ բոլոր ծաւալողական-պատերազմական ծրագիրներուն՝ ներառեալ Բանբուրֆիզմին համար: Եթէ մենք իբրևացիօրէն խաղաղութեան ներհակ կը գտնենք Սումկայիթի նախնիները, որ Բանբուրֆիզմի մէկ արտայտութիւնն է, եւ որ մնաց անպատիժ՝ խորհրդային իշխանութիւններու անարգարանալի ձեռնպահումներէն հետեւանքով, սակայն մենք չենք կրնար մոռնալ այս մարդուն աւելի մեծ տարողութեամբ նպաստը՝ ոչ միայն համաշխարհային խաղաղութեան, այլեւ մեր ժողովուրդի լինելութեան սպառնացող Բանբուրֆիզմի չէզոքացումին: Մենք ողջմտութիւնը պետք է ունենանք գնահատելու այս աւելի մեծ տարողութեամբ նպաստը եւ, անմիտ ու անհետաւս քեթեւամտութեամբ պետք չէ մենք մեզ զրկենք այս մրցանակին քերած քարիքէն, լուսամբներ տեղացնելով մրցանակակիրի հասցէին... Ընդհակառակը, ողջմտութիւնը եւ իրատեսութիւնը կը պահանջեն մեզմէ՝ շնորհաւորել Պ. Միութեան նախագահը, այս արդար մրցանակին համար, եւ՝ առանց մոռնալու նաեւ մեր արդար վրդովումն ու պահանջը, այս առիթով իրմէ պահանջել՝ որ արդար խաղաղութիւնը Հաստատուէ նաեւ Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի միջեւ՝ սկսելով Սումկայիթի ռմբակոծներու դատապարտումէն եւ հանելով մինչեւ Արցախեան հարցի արդար, օրինական եւ մարդկայնական լուծումին, որպէսզի անարջ հայութեան (Հայաստանի, Արցախի եւ Արտերկրի) ուրախութիւնը ըլլալ անխտուն... Այսպիսի ողջմտութիւնը կ'առաջնորդէ հաւասարակշռուած վարուելակերպի, որ նախապայման է դիւանագիտութեան):

Ե. - Ո՞ՒՐ Է ԵԼՔԸ ԽՈՒՍԱՓԵԼՈՒ՝ ՍԻՈՆԱ-ԲԱՆԵՌՈՒՐՔԻՍՏ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԷՆ...

Այս եզրափակիչ գլուխին մէջ, պիտի փորձեմ պատասխանել հետեւեալ հարցումներուն.—

- 1) Սիոնա-բանբուրֆիստական վտանգը՝ Հայաստանի լինելութեան համար, առկա՞յ է այսօր:
- 2) Խաղաղութեան անընդունալ միջազգ. փոխ-յարաբերութեանց մէջ, ի սպառ կը չֆացնէ՞ արդեօք սիոնա-բանբուրֆիստ սպառնալիքը:

Եւ այս երկու հարցումներուն տրուելիք պատասխաններուն լոյսին տակ, ինձնաբերաբար պատասխանածպիտի ըլլամ երրորդ եւ վերջին հարցումին՝

- 3) Ո՞ւր է ելքը:
1) Սիոնիզմն ու Բանբուրֆիզմը քէն ծնունդն են պատմական հանգրտանի մը (իմպերիալիզմի), սակայն անոնք չեն հասած իրենց վախճանական փուլին, եւ առկա են՝ այսօր ալ: Սիոնաբանբուրֆիստական վտանգին այսօր ալ առկայութեան մասին կը վկայէ այն՝ որ համաշխ. սիոնական շարժումը իր գիմուտագրեալ պատմագիրներէն Յ.Մ. Լանտոյի պաշտօն տուած է՝ Միացեալ Նահանգներու ազամտու շրջանակներու աչքին, վերաբծութեան իր Բանբուրֆիզմը: 1984 թըւականին, Լէյտնի մէջ լոյս տեսաւ անոր նորագոյն հատորը՝ թրֆամտ հատորներու իր շարքէն, որ կը կրէր բազմամշանակ խորագիր մը՝ «Թեքին Ալփ՝ Թուրք Հայրենասէրը»: Այսպիսով, Լանտո ոչ միայն կ'այժմեականացնէր քանբուրֆիզմի հանդէպ ազամտու շրջանակներու շահագրգռութիւնը, այլեւ կը փորձէ սֆողել Թեքին Ալփի անունին տակ բաճուած հրեայ-սիոնիստ Ալպերք Բոնեմի իսկական ինքնութիւնը...:

Նորագոյն քանբուրֆիստ ֆարգիչ Նիհալ Ասսըզ տակաւին երէկ էր որ կը գրէր՝ թրֆական մամուլին մէջ.—«Թուրքականութիւնը միզի Համար արբանջադոյն նպատակն է, քանի որ վեհ է եւ ազնուական»...:

և հրաշագործ արկածահնդրուժիւն մը... Զարմանահրաշ արկածահնդրուժիւն մը չէ՞ր միթէ Իորայիլի պետութեան հիմնումը՝ հրեաներուն կողմէ, արարական Հայրենիք դարձած Հողերուն վրայ... Երէջ (1939) Հերթը ՀԱԹԱՅիմն էր (Իսկիներուն), այսօր՝ ԿԻՊՐՈՍիմն է, իսկ վաղը հերթը պիտի գայ՝ ԱՐԵՆՄՏԵԱՆ ԹՐԱԿիոյ եւ ԲԻՐՔՈՒՔի, եւ հետեւեալ օրն ալ՝ ԱԶՐՊԷՅՃԱՆի եւ Հուսկ ուրեմն աւելի անդիին... Ասիկա Հաստատ ճշմարտութիւն մըն է։ Թող ոչ ոք իր պոլսը պահէ աւագին մէջ...»:

Ուշագրաւ է այն՝ որ Նիւնալ Ատուրի կանխագուշակած Կիպրոսի կարգը եկաւ արդէն 1974-ին, որ 1990-ի Մոցի տագնապին առիթով ալ սենարիօներ գրուեցան Քիբուէի գրումամ շուրջ... (բնական է՝ թըր-բական բանակին կողմէ) եւ այն՝ որ բուրբ բանբուրբիսը իբրեւ ուսուցիչ նկատի ունի սիոնական պետութիւնը՝ արարական Պաղեստինի հողերուն վրայ տարատնկում...:

Ոչ միայն Բանբուրբիզը, այլեւ՝ սիոնիզմն ալ չէ հրաժարած իր ծաւալական ծրագիրէն⁽³⁷⁾։ Աշխարհակալական այնորժակներու մասին կը վկայէ սա փոքրածաւալ ծանուցումը՝ ամբիկեան շնիտ-Ռոնիթօ շարաբաբերքին մէջ...:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ⁽³⁸⁾

Աշխարհի ապագայ մայրաքաղաքը

Տես՝ Աւետարան Երեմիոյ, Գլ-8, Համար՝ 17

Աւետարան Զաքարիոյ, Գլ-8, Համար՝ 20-23

Աւետարան Զաքարիոյ, Գլ-14

Ձրի գրականութեան Համար գրեթէ հետեւալ Հասցէին... եւն:

Յիշեալ Մարգարեները կ'ըսեն թէ՛ Նրուսաղէմի մէջ պիտի համախորուին բոլոր ազգերը եւ հոն պիտի տիրապետէ հրեաներու աստուածը, եւ Յուդայ՝ իրեն հպատակեցուցած պիտի ըլլայ միւս բոլոր ազգերը, եւ՝ բանմացիները այլեւ ոսբ պիտի չլինեն Նրուսաղէմ...: Սիոնական տիրակալութեան ենթարկուելի՞ք ապագայ աշխարհի՞ ապագայ մայրաքաղաք Նրուսաղէմի շուրջ դարձող այս օրերու կատաղի պայտարը (Աքսայի նախճիրին առիթով) ցոյց կու տայ թէ որքան այժմեական է եւ առկայ՝ նաեւ սիոնական սպառնալիքը Միջին Արեւելի երկրներու՝ ներառեալ Հայաստանի համար:

Սիոնիզմի եւ Բանբուրբիզմի ծրագիրներուն առ այսօր հետապնդումին կողմին, ակնբախ է նաեւ անոնց գիտակցութիւնը Հակահայ ճակատի մը մէջ: Թուելու համար մի բանին միայն՝ սիոնա-բանբուրբիստական Հակահայ գիտակցութեան փաստերէն, կը յիշենք Հայկական

ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումին դէմ Սիոնիզմի կատարած հետեւեալ խափանարարութիւնները...:

ա) ՄԱԿ-ի Մարզու Իրաւաց ենթադանճանողովին կողմէ՝ ցեղասպանութեան շուրջ ներկայացուած Տեղեկագրի ճննարկման ընթացքին, սիոնիստներ տեղագրին աշխատեցան խափանել հայկական ցեղասպանութեան յիշատակութիւնը այդ Տեղեկագրին մէջ, որ պիտի նշանակէր ՄԱԿ-ի ճանաչումը հայասպանութեան ճիշդին փաստին...: Սիոնիստներ՝ իրենց դրածոյ կամ վարձկան պատգամաւորներուն միջոցով պայման դրին՝ յիշել նաեւ Ռուսաստանի մէջ իբր թէ գործադրուած «Հակահեմական» ցեղասպանութեան պարագաներ... հաւանաբար՝ հետագային, Խ. Միտրիւնը եւս՝ հատուցումներու անուան տակ, կողոպտելու նպատակով, ինչպէս՝ կը կողոպտեն գերման ժողովուրդը մինչեւ այսօր...: Բնական էր որ Սօֆիմսէի, Խորհրդ. պատուիրակութեան պետը, պիտի մերժէր սիոնական այս յերիւրամէքը, եւ՝ միւսներն ալ, պիտի մերժէին որդեգրել հայասպանութեան մասին պարբերութիւնը... համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով:

բ) 18 Յունիս 1987-ին, կըր Եւրո-խորհրդարանը Սթրասբուրգի մէջ կը ճննարկէր Հայասպանութեան ճեճրին ճանաչումի հարցը, դիրքեալ սիոնիստներն էին որոնք նախ՝ աղմուտեցին ու բլփատեցին որոշումին նախագիծերը, եւ ապա՝ բռնու յարակուս գործեցին նոյնիսկ այդ ակնուած որոշումին դէմ: Մէկ կողմէ՝ սիոնիստներու ճնշումով, այդ որոշումի կէտերուն մէջ գետնուցեցան հայապնաս «եկան»ներ, հայասպանութեան ճեճրին ճանաչումի դիմաց՝ մեզի բշմամացնելով Խ. Միտրիւնը... Իրանի Իսլամական Համապետութիւնը եւ Արաբ աշխարհը ամբողջ... եւ միւսկողմէ՝ սիոնական մամուլը կատաղի պայտար մղեց այս եղծանուած որոշումին դէմ: Օրինակ՝ «Յրանս-Իսրայէլ իմֆորմասիոն» ամսաբերքի Դեկտ. 1987 թուակիրին մէջ՝ կասկածի տակ կ'առնուի հայկական ցեղասպանութեան փաստը եւ կը հրատարակուի «Տեսիտի ճիւղայեք»ի երկարապատում հաղորդումը՝ Եւրո-խորհրդարանի այս որոշումին դէմ, զոր պատրաստած է սիոնիստ բրթի. կրօ-ժան...: Այստեղ պիտի մէքեքեք միայն մէկ քազմանշմանկ նախադասութիւն այդ հաղորդումէն՝ «Եւրոխորհրդարանի 18 Յունիս 1987 թուականի որոշումը մոլորաքնք մըն է, ջանի որ այդ որոշումը ուղղուած է հատարարի դաշնակցի մը դէմ, որ ՕՅԱՆ-ի միջնաբերդն է...»: Հարկ կա՞յ մեկնաբանելու այս պերնախօս խոստովանութիւնը՝ սիոնա-բանբուրբիստ գիտակցութեան եւ հակաայդ դաշնակցութեան առ այսօր առկայութեան մասին...:

գ) Ամերիկեան Քոնկրետին կողմէ Հայաստանուժեան ոճերին ճաշակուճը Հոչակոյ օրինազրի բանանճերին մերժուճը տեղի ունեցաւ՝ ոչ միայն «ՕԹԱՆ-ի մէջնաբերդ», «բանժուրքիզմի միջնաբերդ» եւ ԱՄՆ-ի «Հաւատարիմ դաշնակից» բուրք կառավարութեան... այլ մաճաւանդ՝ սիոնական կառավարութեան ազդու միջամտութեան... :

Սիոնա-բանբուրքիստ այս հակահայ գիճակցութիւնը մեճէ զգացիմ անաւ՝ Արցախեան պահանջատիրութեան ապրած այնկոծումնեռուն ընթացքին, երբ խարուի սիրող մեր ժողովուրդը (ինչպէս կ'ըսէ ուսմակար դեկավար Պետրոս Ֆիդոյեան) բազմիցս ինճաւ սիոնա-բանբուրքիստ ժողակիմ մէջ եւ գործնց անճեսպանութեան համագոր սխալներ... : Սակայն, այս դատաստութեան սահմանները բոյլ չեն տար տարածուի այդ յուրջ հարցիմ մէջ, որուն սպառիչ ուսումնասիրութիւնը՝ ցարդ չենք կատարած ազգովին... ինչ որ տխուր իրականութիւն մը կը պարզէ, եւ որ՝ շարունակութիւնն է սիոնա-բանբուրքիստական վտանգին նկատմամբ մեր հաւակութեան, կիրառելուող սպասողկատութեան կամ փոչանճուկիմ փաղափակուութեան, նաեւ՝ մեր սեփական անհոգութեան, բուսամբութեան ու բմութեան... : Մեր պատմաբանատրներուն ու փաղափակ հրապարակագիրներուն առաջնահերթ պարտականութիւնն է անյապաղ ճնտարակի՝ Արցախեան պահանջատիրութեան րոյորած փորդակից, խիթերով եւ գաղտումներով, մաքսիմալիստ մոլորանքներով, քնազական կոյր մոլումներով եւ անգիտակիցի անհեթեթ մախպաշարումներով ու տխմար առնակատումներով հարուստ անցնող երկուհուկէ տարիներու իսկական պատմութեան սերտողութեան, յոյսին բերելու համար՝ «Վարարադեան» կոչուող իրերայաջող կոմիտէներու եւ այլազան անուններով պահանջատիրական համաժողովրդային շարժում մը յառաջացնող եւ զայն հունաւորող, կողմնորոշ եւ սակկողմնորոշող դեկավարներու ինքնութիւնն ու պատկանելիութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ դիմորդելու օտարամուտ եւ գործողութեան տարերբը, որպէսզի կարելի ըլլայ նաեւ գիտակամօրէն կիրառելի քարճրացուած կարգախօսներուն ու յոգումզներուն հետսպնդած փաղափակ իսկական մպասկները :

2) Խաղաղութեան ամրապնդումը՝ միջազգ. փոխ-յարաբերութեան մէջ, բաւարար՝ ի արդեօք՝ ի սպաս չեզոքացնելու համար սիոնա-բանբուրքիստ սպառնալիքը՝ Հայաստանի լիմելութեան համար : Այս հարցումիմ պատասխանը անիրաճեշու կը դարճնէ զանազանի ոչ-թուրք բանբուրքիստներն ու ոչ-հրեայ սիոնիստները, թուրք բան-

բուրքիստներն եւ հրեայ սիոնիստներն : Հսիմք արդէն, թէ սիոնիզմն ու բանբուրքիզմը ազգային շարժումներ չեն երբէք, այլ՝ սպազգային, ծաւալողական, աշխարհակալական ծրագիրներ գորս կ'արդեգրեն եւ կը հետսպնդեն իմպերիալիստական հանգրուանը բեւակոյած դրամատիրական մեծ տերութիւններ՝ իրենց տնտեսա-փաղափակ տիրապետութեան տակ առնելու համար նորանոր երկիրներ եւ շրջաններ... :

Խաղաղութեան փաղափակուութեան յարցանակը՝ միջազգ. փոխ-յարաբերութեան մարզէն ներս, եւ ՄԱԿ-ի հեղինակութեան գորացումը՝ կրճան չէզոքացնել սիոնիզմի եւ բանբուրքիզմի ռազմական ըսպառնալիքը միայն, վերացնելով՝ օրինակ, ՕԹԱՆ-ի եւ վարչախոյ ուխտերու պատերազմական քնոյթը : Ոչ-բուրք բանբուրքիստներն ու ոչ-հրեայ սիոնիստները սակայն՝ կը շարունակեն իրենց շահագրգռութիւնը՝ տնտեսական ծաւալողականութեան կամ թափանցումի ուղղութեանը :

Անիրաճեշու է զանազանի նաեւ՝ բուրք բանբուրքիստները եւ հրեայ սիոնիստները՝ բուրք ոչ-բանբուրքիստներն եւ հրեայ ոչ-սիոնիստներն... :

Աւեճ հրեայ՝ անպայմանօրէն չի հաւատար սիոնիզմի վարդապետութեան, եւ նոյնիսկ կամ՝ հակա-սիոնիստ կրօնապաշտ հրեաներ՝ Մովսիսականներ կամ յուդայականներ, որոնք դէմ են նոյնիսկ Խարայի պետութեան ստեղծումին, որ կը հակասէ կրօնական ուսումնէին, ըստ որուն, Մեսիան ինք պիտի գայ եւ հրեաները առաջնորդ դէպի իստացուած երկիրը (հակասիոնիստ կամ ոչ-սիոնիստ հրեաներու համագումով՝ «սիոնիզմը օտարամուտ ծնունդ մըն է հրեայ ժողովուրդի մարմնին մէջ») ⁽³⁰⁾ :

Սակայն, սիոնական փարզութիւնն ու ներքին ահաբեկութիւնը յաշուած են հրեաներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ներգրաւելի՝ եթէ ոչ ուղղակի աշխարհակալական ծրագրով սիոնիզմի կազմակերպութեան են հերս, գէթ՝ «յուդայական սիոնիզմի կամ՝ «խարայելիզմի մէջ, որոնց երկուքն ալ սպառնալի ք կը ներկայացնեն Միջին Արեւելքի ժողովուրդներուն, ներառեալ՝ հայ ժողովուրդի, լիմելութեան համար : (Մեյրի Բահանան՝ որ զգեսնուեցաւ վրջերս, «յուդայական սիոնիզմի կարկառուն դէմքերէն էր, որ կրօնքի բողոն հետեւ՝ կը տանէր սիոնական ցեղապաշտական ու ծաւալողական փաղափակումութիւն մը արարներու դէմ : ի՞նչ դէպ՝ Մէյրի Բահանան՝ այսինքն Խարայի թախաբար զգեսնող արար թեւիկնեանին՝ Նուսէյրի հայրը կը պահանջէ իր պարարակային դատավարութիւնը իր տղուն... այդ դատավարութեան

մամբով աշխարհի աչքին ցոյց տալու համար Իսրայելի երիտօրէրներու գործած ոչ թէ մէկ այլ բիւր ռիթմները... : Մեր կուսակցութիւններուն եւ հասարակական կազմակերպութիւններուն կը մնայ հրապարակով ճայնակցելու Ապու Նուսէյրի պահանջին, եւ այս առիթով վերահրատարակել Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութեան միւրեքը՝ արաբերէնով... : 1948 թուականէն սկսած՝ թեւ տարտնական ձեւով ոչ-վերջնական սահմաններով, գոյութեամ կոչուած է «Իսրայէլ» անունով պետութիւն մը, որ կը ջանայ դառնալ *Հրէական աստուածայետական ազգ-պետութիւն* մը, եւ «ազգայնական» գաղափարականով ոգեւորել մեծաբար հրեաներ՝ հրէական Սփիւռքին մէջ։ Այս տարատկուած ցեղակրօն պետութիւնը կրնայ գոյատեւել եւ ամրապնդել ինքզինքն միւրիայն՝ չըջնալի միւս երկիրներու եւ ժողովուրդներու հաշտելի։ Իսրայելի լինելու ճանաչողութեան հարցադրումը ինքնին սպառնալիք մըն է շրջանի ժողովուրդներու լինելութեան համար, մոյմիսկ երէ՛ պահ մը, վերապէս ըլլանք ոչ-հրեայ ամերիկացի իմպերիալիստներու սիւնակամ-ծաւալողական շահագրգռածութիւնն ու հովանաւորութիւնը՝ խաղաղասիրական բաղաժանանութեան յարգանքակից շնորհիւ... :

Նոյնն է պարագան Բանթուրիքի միջնաբերդ Թուրքիոյ հանրապետութեան, որ Կեդրոնական Ասիայէն եկող վաչկատուն օսմանցի պատերազմիկներու ցեղախումբ ստեղծած լայնատարած կայսրութեան ժառանգորդն է, որ սակայն միայն 1923 թուականէն սկսած (իսրայելէն միայն բաւոր դարով հին...) «ազգային» պետութիւն մը դառնալ կը ջանայ, բայց գործ է՝ թէ պատմական անցեալէ, թէ միատարր ազգութեանն է թէ՛ ալ ազգային վերջնական սահմանագիծերը... : (Այս դա՛նն իրականութիւնը կը խոտտովանի մոյմիսկն ժամանակակից քանթուրքիստ բարոյիչ Նիհալ Ատաթը իր «*Հարցեր Թուրք Պատմութեան մէջ*» խորագրով հատորին մէջ, որուն 61-րդ էջին վրայ կը գրէ՝ «Մեր ամեն ինչին նման մեր պատմութիւնն ալ՝ միջին այսօր, իր որոշ եւ յստակ ձեւը չէ գտած։ Թուրք պատմութիւնը ո՞րտեղէն կը սկսի եւ ի՞նչպիսի ընթացք կը հետեւի, ո՞վքեր Թուրք են, այս բոլորը՝ միջին այսօր, ծանօթ չեն մեզ»։ (40)

Ճիշդ է թէ՛ բոլոր թուրքերը քանթուրքիստներ չեն, կան՝ իսլամի կրօնին կառչած թուրքեր եւ անոր մէջ կը գտնեն իրենց պատկանելիութիւնը, ինքնութիւնը, սակայն կան մասն թուրքեր, որոնք կանչած են Գեանալի յղացումով սահմանազրկ արդի Թուրքիոյ, որուն սակայն կը պակսին վերոյիշեալ ազգակները (պատմական, ազգային միատարրութեան եւ վերջնական սահմանագիծերու...) , որոնք մշտական կերպով հարցականի տակ կ'առնեն իրենց ազգային ինքնութիւնը, եւ հետեւաբար, թուրքը կը պահեն լինելութեան մնայուն հարցադրումի մը մէջ՝

յունական, բրտական եւ հայկական եւ արաբական ալ գործնենքու կողմէ, որոնք՝ իրենք եւս կը գտնուին լինելութեան մնայուն հարցադրումի մը մէջ, անկալունացնելով ամբողջ շրջանի ազգագրական, ժողովրդագրական մասն աշխարհագրական սահմանագծումներու պատկերը... : (41)

Նետեաւարք, անկախարք ոչ-թուրք բանթուրքիստներու գոյութեան կամ դերակատարութեանն, արդի Թուրքիոյ սեփական լինելութեան ի խնդիր պայքարը՝ սպառնալիք մը կը հանդիսանայ եւ պիտի շարունակէ հանդիսանալ՝ շրջանի ժողովուրդներու, ներառեալ հայ ժողովուրդի լինելութեան համար, մինչեւ այն տեսն՝ որ *փոս - գիջուստներու վրայ հաստատուած ու յարաբերաբար արդար սահմանագծումներով ստեղծուած չէ՛ բոլորին համար ընդունելի միջին լուծումի կայուն իրավիճակ մը...* :

3) Ո՞ր է ելքը... :

Ինչ կը վերաբերի սեռական վտանգին, մեկնելով Հայաստանի եւ հայաստանամտեր իսլամացուցման կենսական շահերէն, մեծ չենք կրնար որեւէ ձեւով եւ որեւէ պատրասելով գործակցի սեռական պետութեան հետ ու թշնամացնել մեզ՝ արաբական աշխարհին։ (42)

Ինչ կը վերաբերի քանթուրքիզմին եւ մոյմիսկն թուրքիոյ լինելութեան տագնապէն բխող սպառնալիքին, եւ մինչեւ՝ փոխ-գիշումներու եւ միջին լուծումներու մամբով ստեղծուելի յարաբերաբար արդար սահմանագծումներով կայունացած իրավիճակի մը հասնիլը, Հայաստան պիտի որոշէ մնալ Խ։ Միութեան համադաշնակցային նորոգուող կազմին մէջ, որպէս ոչ միայն փրկիչական ապահովութեան երաշխիք, այլեւ՝ որպէս տնտեսական ալ գորացման գրասենյակ... :

Հայութիւնը պետք չէ կուրամայ *Հակասորհրդայնութեան* մոլուցքն է՝ իր լինելութեան սպառնացող սիոնա-քանթուրքիստական իրական վտանգները չտեսնելու աստիճան... եւ երեսկայեալ խորհրդային վտանգին դէմ առճակատելու կոչեր ու մարտաբաւրէնք արձակելու օրերուն, հայութիւնը պարտաւար է լսելու՝ դար մը առաջ պատգամուած իմաստութիւնը, մեր քազմահմուտ իրաւագետ-բաղաժանալի Գրիգոր Օտեսանի խօսքը, որ կ'ըսէր՝ «Երեսկայեալ վտանգի մը դէմ խելագիտելով, շատ անգամ իրական վտանգին դէմ անպաշտպան կը զբոսնուի մարդը... : (43)

Բանթուրքիզմը էպպէս հակառուսական, հակախորհրդային ծրագիր մը ըլլալուն եւ միաժամանակ՝ հայ լինելութեան սպառնացող վտանգ մը ըլլալուն, հայեր՝ երբ հակախորհրդային դիրք ընենք քանթուրքիզմին հետ զինակցած կ'ըլլան... այլ խօսքով, իրական վտանգը

ներկայացնող ուժին հետ կանգնած կ'ըլլամ, երեւակայեալ վտանգին դէմ կանգնելու ինքնասպանական անմտութեամբ... :

Ժամանակ է որ սրափիճի եւ չմոռնաճի տակաւին մտիկ անցնալի դառն դասերը... Չմոռնաճի՝ այն շատ սուղ գինը գոր վնարած ենք անցեալին, փետրուարեան հակախորհրդային արկածախնդրութեան պատճառով... :

1921 թուականի Մարտին, Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցող թուրք եւ խորհրդային բանակցութեան հայալեւսա հետեւանքին մէջ փետրուարեան հակախորհրդային արեւմտասէր արկածախնդրութեան խաղաղած դերին մասին լսենք իրբական աղբիւրէ մը, երիտթուրքի մը՝ Գազրմ Գարապէթիբի կարծիքը.— Ruslar Cicerin ile Karahani bizimile muzakereye memur ediyorlardı ... Ve en ziyade Gumru muahedeyinin feshine ehemmiyet veriyorlardı. Acik ve sedit bir surette Ermenileri himaye ediyorlardı.

Muzakerat esasinda Tasnakların Erivanda mevkii İkti dara gelmeleri de bize yardım edip muzakereyi Kolaylastirdi. Ve Ermeni Kligini dusurdu... Karahan Ermeni Kliginin muhim reislerinden idi. Rusya hariciyesi demek o demek idi... Cicerin tamamile onun elinde idi... Karahan bu sefer busbutun bitmis, sefir olarak bir yere gonderilecegi Soilenmektedir... Eski... cekilen muahedeyi (Gumru) esas tuttuk ve ona yeni maddeler ilave ettik...⁽⁴⁴⁾ :

Թարգմանութիւնը՝

«Ռուսերը Չինեթինին եւ Քարախանին պաշտօն տուեր էին մեր հետ բանակցութիւնը վարելու... եւ անոնք ամէնէն աւելի՝ Արեւքսանդրապոլի զաշնագրի շնորմին կարեւորութիւն կուտային: Բացայայտ եւ զօրուոր կերպով հայերը կը պաշտպանէին անոնք:

«Բանակցութեանց ընթացքին, Երեւանի մէջ զաշնակներու իշխանութեան գլուխ զալը՝ մեզի օդնեց եւ դիրացուց բանակցութիւնը: Եւ՝ հայկական Բլլիքը շնորհադրկուեցաւ... Քարախան հայկական Բլլիքի կարեւոր պետերէն էր... Չինեթին ամբողջովին անոր ձեռքին մէջն էր... Ռուսաստանի արտաքին գործոց նախարարութիւն ըսելը՝ Քարախան ըսել էր... Սակայն, այս անգամ՝ ան ամբողջովին վերջ գտած էր, արդէն որպէս ղեկպան, զինք տեղ մը գործուղելու մասին կը խօսուի... Հին... քաշուած զաշնագիրը (Ալեքսանդրապոլի) հիմք բռնեցինք եւ անոր վրայ նոր յօդուածներ աւելցուցինք...»:

Որպէսզի՝ ապագային, այս անգամ Պոպէլիթ մը չկարեւնայ գրել՝ «ինչպէս՝ 20-ական թուականներուն, նոյնպէս ալ 90-ական թուական-

ներուն, հակախորհրդային անջատողական հայերու իշխանութեան գլուխ զալով՝ Երեւանի մէջ, Ազրպէյճանի կոմկուսը յաջողեցաւ Մոսկուան համոզել որ հայերու Արցախեան պահանջատիրութիւնը անջատողական է եւ կը միտի տկարացնելու իւր Միութիւնը... եւ՝ Ղարաբաղի ազրպէյճանական ըլլալը հիմք բռնելով ու Նախիջևանն ալ պահանջատիր վտանգէն փրկելու համար՝ Չանգեղուրն ալ պահանջեցինք վերադարձնել Մայր Հողին՝ Ազրպէյճանին, եւ այսպիսով իրականացուցինք Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի միջեւ Հողային անմիջական ու անընդմէջ կապ ստեղծելու բանթուրքիստական, հանգրուանային ծրագրերնեքէն մին...»

Ե՛լլը՝ ի. Միութեան նոր՝ դաշնակցային պայմանագրութիւնն է, Հայաստանի անփոխարինելի անդամակցութիւնն է անոր... Երէ կ'ուզենք չեզոքացնել սիոնաբաժնորէիստական սպառնալիքը՝ Հայաստանի իրենաւրեան դէմ:

Գ. Տերտերեան

Պէտրոպ, 18 նոյ. 1990

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) MEARS, Eliot Grinnel, «Modern Turkey», New York, 1924, p. 511.
- (2) KIRKWOOD and TOYNBEE, «TURKEY», New York, 1927, p. 57.
- (3) Franz Von Werner, «Turkische Skizzen», Leipzig, 1877.
- (4) Constanty Borzecky, «Les Turcs Anciens et moderns», Paris, 1889.
- (5) Leon Cahun, «Introduction a l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines a 1405», Paris, 1896.
- (6) «Էվլիա Ջելպի», Թրակյան Ադրիանոս, Երևան, 1967, էջ 150:
- (7) Albert Kohen, «Turkismus und Pan-Turkismus», Weimar, 1915.
- (8) Albert Cohen, (alias Tekin ALP), «Thoughts on the Nature and Plan of a Greater Turkey», մէքիբուսած Toynbee-ի «Past and Futures» հատորէն:
- (9) Tekin ALP (alias Albert Cohen) «Harbden Sulha Intikal Iktisadiyatı -Devlet Iktisadiyatı» ուսումնասիրութիւնը լոյս տեսած է քրքիւրէն լեզուով լոյս տեսնող Iktisadiyat Mecmuası համդէի Բ. տարի քիւ 62 եւ քիւ 64 համարներուն մէջ (16 Օգոստոս 1917 եւ 14 Սեպտեմբեր 1917 բուսակիրներուն մէջ): Ուշագրաւ է այն՝ որ Սիոնիզմը՝ «Թեֆին Ալի» քրքական անունին կնիտեսայրը Ալպըրք Քոնէնի, պաշտօն տուած է այլ գրողներու՝ շեշտելու Ալպըրքի քրքութիւնը, որպէսզի մոռացութեան տրուի անոր հրեայ-սիոնիստ գործակալ մը ըլլալը... Այսպէս՝ Jacob M. Landau, ուրիշ սիոնիստ մը, անգլիերէն ն բրքիւրէն լեզուներով հրատարակած է գիրքեր՝ «Թուրք հայրենասէր Թեֆին Ալի» ի մասին... «Tekin ALP, a Turkish Patriot»... Սակայն, սիոնիստներ կ'ուզեն բուրքերուն ալ մոռցնել տալ Թեֆին Ալիի Ալպըրք Քոնէն անուն հրեայ-սիոնիստ ըլլալը, եւ Jacob M. Landau հրատարակած է մասն քրքիւրէնով՝ Tekin ALP (alias Albert Cohen): «Osmanli Imperatorlugunun Son Devrinde Bir Aydin» գիրքը... Որքան յստաջ տանիք մեր հետազոտութիւնը այս ուղղութեամբ, այնքան մեր հրեայ-

- սիոնիստներու կը հանդիպինք, որոնք գործած եւ գրած են *Քրքական կեղծանունով* ... հազար մղոննոց հետազոտութեան այս նամբուն առաջին մղոնը դեռ չենք կորած...՝ Նոյ. 18-էն վերջ, դասախօսութեան բուսակամէն վերջ, երեսն եկա՝ որ Essad-Bey կոչուողը՝ Leo Noussimbaum-ն է...:
- (10) Այս տնտեսական մպատակին շուրջ, փաստագրական տուելներով հարուստ հատոր մըն է Feroz Ahmad-ի՝ «The Young Turks: The Committee of Union and Progress in Turkish Politics, 1908-1914» խորագրեալ գիրքը, լոյս տեսած Օքսֆորտի մէջ, 1969-ին:
 - (11) Zia Geokalp, «Turkculugun Esasları», Ankara, 1923, իսկ Բ. տպագրութիւնը՝ Istanbul, 1976, Kadro Yayinlari.
 - (12) Seton-Watson, «The Rise of Nationality in the Balkans», London, 1917, pp. 135-136.
 - (13) Toynbee, A., «History of the Muslims», in Handbooks (Prepared under the direction of the Historical section of the F.O., Great Britain) — N° 96, a and b, p. 67, c and d p. 18.
 - (14) Այս մասին տեսնել՝ «Middle Eastern Studies», Vol. 7, N° 1 (1971), pp. 89-104. Նաեւ՝ Gooch and Temperly, vol IX կամ 9), Part I (N° 38), Confidential, enclosure in F.O. 371-1014, pp. 208-209.
 - (15) «Middle Eastern Studies», vol. 7, N° 8. (1985), M. Sukru Hanioglu, Notes on the young Turks and the Freemasons, p.193.
 - (16) «Dunyada ve Turkiyede Masonluk», Istanbul, 1965, Basak Yayinevi,
 - (17) Karabekir, Kazim, «Ittihat ve Terakki Cemiyeti», Istanbul, 1945.
 - (18) «Middle Eastern Studies», vol. 7, N° 1 (1971), Elie, Kedourie, Young Turks, Freemasons and Jews.
 - (19) Այդ հրատարակութիւններն են՝

- 1- «جهاد صالح «الطورانية التركية بين الاصولية والغاشية», بيروت, 1987.
- 2- زين ن. زين, «نشوء القومية العربية», دار النهار للنشر, الطبعة الرابعة, 1986.
- 3- سليمان ناجي, «زحف الطاعون المزمع», دمشق, 1980.
- 4- د. حسان علي حلاق, «موقف الدولة العثمانية من الحركة الصهيونية».
- 5- نوبار هرفسيبان, «تركيا: بين الصفاة البروقراطية والحكم العسكري», مؤسسة الابحاث العربية, بيروت, 1985.
- 6- د. صالح زفر الدين, «الارمن: شعب وقضية», دار التقدمة, بعقلين, 1989.

(20) Atilhan, Cevat Rifat, «Turk Oglu! Dusmanini Tani», Istanbul, Aykurt Nesriyati, 1966.

(21) Նախագահներ Պուշ և Ասատի ժընեւեան պատմական գազարած ժողովին, 23 Նոյեմբեր 1990-ին, մախագահ Ասատ կարեւորութեամբ շեշտեց *խմբերխախտակ* Ամերիկայի դերը՝ Իսրայէլի ծաւալողական յաջողութեանց մէջ, երբ ըսաւ՝ «Իսրայէլ կ'օգտագործէ Մոցի տագնապը եւ կը պատրաստուի ընդարձակելու իր սահմանները...: Ճիշդ հոս է որ երեւան կու գայ Ամերիկայի պատասխանատուութիւնը, որովհետեւ, Իսրայէլ իր ընդարձակումը չէր կրնար իրականացնել եւ ոչ ալ կրնայ իրագործել ընդարձակումի գալիք ծրագիր մը՝ առանց դուրսէն իրեն եկած օգնութիւններուն...»:

Այս հատուածը մէքերուած է «Աս-Սաֆիր» օրաթերթի 26 Նոյեմբեր 1990 թուակիրէն, Մուսա Աս-Սաիտի տեղեկագրութենէն:

(22) Այս մասին շահեկան աղբիւրներ են՝ Alishan, M., Berlin to India, German Use of Pan-Turanianism, «ASIA», New York, vol.18, N° 5, May, 1918; Francis Nicosia, «German Penetration in the Ottoman Empire before and during WWI»; «The Turkish and Pan-Turkish Ideal», London, Admiralty War Staff, Intelligence Division, 1917; Ahmed Emin Yalman, «Turkey in the World War», New Haven, Yale University Press, 1930; Great Britain, Foreign Office, «The Rise of the Turks... The Pan-Turanian Movement» London, H.M.S.O., 1919; եւ Great Britain, Foreign Office, «Anatolia», Handbook prepared under the direction of the Historical Section of the Foreign Office, London, H.M.S.O., 1990.

(23) Իսկ երիտ-թուրքերը՝ իրենց 31 Հոկտ. 1910-ին Սելանիկի մէջ գումարած տրտակարգ համագումարին մէջ, Գայգերական Գերմանիոյ Արտ. Գործոց մախարարութեան տեղեկագրին հաշտ որոշումներ առին, որոնցմէ մէկն էր հայ ժողովուրդի քննչելումը եւ՝ այդպիսով, ըստած է այդ որոշումին մէջ՝ «Եւամեամեծ խոչընդոտի անհետացումով, նամբայ կը հարբուի մեծ իտալի՝ համարութեանկանութեան գաղափարի իրագործումին համար»:

(24) Արմինիոս Վամպերիի յիշեալ տեղեկագրին մասին տեսնել՝ Christopher Walker-ի «ARMENIA: Survival of a Nation» խորագրեալ հատորը:

(25) Սպագե-Գիւլեան, Ա., «Պատասխանատուները», Փրովիտենս, 1916:

(26) Մինչեւ այսօր՝ հայ պատմագրութիւնը եւ քաղաքական հրապարակագրութիւնը երբ բնեմեմ, կը տեսնենք թէ՛ անհասկնալի անհզու-

րեամբ եւ անփութութեամբ, մեմէ չենք կատարած քաղաքական գրեւ-հատուրիւնը՝ Սան Սթեֆանոյի յօդ. 16-րդին, Պերլինի յօդ. 61-րդին եւ մանաւանդ՝ անոնց միջեւ գոյութիւն ունեցող *հակա տարրերութեան*: Մեր պատմագիրներն ու քաղաքական հրապարակագիրները կարծէ՛ք մեղսակից լուրսին մը պատած են՝ բրիտանական *խմբերխախտակ* խոզարցած հարիւր տոկոսանի *հակահայ* դերին շուրջ: Իրականութեան մէջ, հայկական հարցի մասին միջազգային *առաջին* հայամե-պատ փաստաթուղթը՝ Սան Սթեֆանոյի յօդ. 16-րդն էր: Պերլինի մէջ, այս յօդ. 16-րդը կ'ենթարկուէր բրիտանական բլիտատուի եւ կը վերածուէր յօդ. 61-րդ կոչուող բարենորոգումի տարրած տարագումի մը, որմէ անգամ կը հրաժարէր Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը՝ «ԻՐՕՄԱԿ»ի, 1909 թ. թիւ 7 համարին մէջ, խարուելով սիոնա-քանթարութիւտ երիտ-թուրքերու «չեղափոխումն» լուրսզմեմբէն...:

(27) Davison, Roderic H., «Turkish Diplomacy from Mudros to Lausanne», «The Diplomats: 1919-1939», vol.1: The Twenties, Atheneum, New York, 1963, p.132-196. Թուրք դիւանագիտութեան պատմութեան քաղաքական այս հեղինակը՝ հիմնալի վերլուծումով մը, երեւան կը համէ յիշեալ տարիներու գուպարին մէջ բրիտանական դիւանագիտական տագնադին նուանումները, որոնց դիմաց կարեկցութիւն եւ ցտտում կը յառաջացնէ հայ պատասխանատուներու դիւանագիտական անջնորդութիւնը եւ բշտառութիւնը: Այսօր եւս՝ «մանէօգրիչ»ու աման քարոզներով գրառուած, մեր նարարոյս դեկալարները կը շարունակեն 20-ական թուականներու մեր ապիկարութիւնը...:

(28) Խ.Միտրեան դէմ ներխուժումի հրաւերներ էին՝ կարծէ՛ք, հետեւեալ երկու հրատարակութիւնները՝ գրեթէ միեւնոյն ժամանակի մէջ... ա.-Okay Kurt, «Enver Pascha, der Gross Freund Deutschlands», Berlin, Verlag Fur Kulturpolitik, 1935,

բ.-Gerhard Von Mende, «Der Nationale Kampf der Russlandturken», Berlin, 1936:

Այս գիրքերուն քաղաքական նշանակութիւնը կը կայանայ այն համ-գամանքին մէջ՝ որ անոնք հրատարակուած են՝ պետական (նացիական) «Քաղաքական Մշակոյթի Հրատարակչութիւն» հիմնարկէն...:

(29) Այս տխրահուշակ ուխտին բովանդակութիւնը արտասուղուած է *Լոնտոնի մէջ լոյս տեսնող* «The Eastern Quarterly»ի Դ. Տարիի թիւ 4-ին (Հոկտ. 1951) մէջ (Morven Press, vol.4, N° 4, October 1951). The struggle of the Caucasian Peoples for Independence խորագրեալ եւ A. Gugushvili-ի գրչիւն պատկանող ուսումնասիրութեան հետ:

(30) Հնաաբրբրուղներու համար, ստորև՝ յիշեալ աղբիւրներու ամբողջական ծանօթագրութիւնը.—

1—Hostler, Charles Warren, “Turkism and the Soviets”, George Allen and Unwin Ltd., London 1957.

2—Henderson, Alexander, The Pan-Turanian Myth in Turkey Today, ASIATIC REVIEW, N.S. 41, N° 145, January 1945.

3—“Irkilik - Turancilik”, Ankara, Turk Inkilap Enstitusu Yayini, N° 4, 1944.

4—Rafikov, A., Racist Ravings in Turkey, NEW TIMES, N° 37, MOSCOW, 1949.

5—Rezultade, M.E., “On Pan-Turanism in Connection with the Problem of Caucasia”, Int. by N. Jordania, Paris, K.N.K., 1930.

6—Togan, Zeki Velidi, “Bugunku Turkili (Turkistan) ve Yakin Tarihi”, Istanbul, 1947.

7—Togay, Muharrem Fevzi, “Turkistan Dunya Politikasindaki Mevki”, Istanbul, Osmanbey.Matbaasi, 1936.

(31)Zarevand, “Turtsia i Panturanism” (Turkey and Panturanism), Publisher Dni Kerensky, Paris, 1930. (Introduction by A.N. Mandelstam).

(32) Հակախորհրդային քանթուրքիստական այս նախադրանք քարոզչութիւնը կատարուեցաւ քաղաքաբնակ գիրքերով եւ քաղաքազարգրոյնկներով: Այստեղ՝ *իրբեւ նմոյշ*, կը յիշեմ ամերիկացի հրեայ-սիոնիստի մը գիրքը՝

Eugene Lyons, “Our Secret Allies, the Peoples of Russia”, New York, 1954.

(33) Թրիմեցի այս տարագիր քանթուրքիստ գործիչը այս ծրագրին մասին արտայայտուած է ամերիկեան օդուծի Գնդապետ Ջարլզ Հոսթլերի, որ իր կարգին գայն հրապարակած է իր նախապէս յիշուած գիրքին մէջ:

(34) Նիւ-Յորքի Համալսարանի փիլիսոփայութեան դասախօս՝ Բրոֆ. Ճէյմզ Պրոննէմ, ամերիկեան *իմպերիալիզմի* այս քանթուրքիստական-ծաւալողական քաղաքականութիւնը կը կոչէ՝ *«խորհրդային կայսրութեան ժողովուրդները ազատելու»* քաղաքականութիւն, որ կրնայ ստանալ՝ *«բացէ ի բաց յարձակողական»* եւ *«չբնականութիւն»* հիմնականութիւնը: Ճշգրիտ եւ հարազատ պատկերացում մը ունենալու համար՝ այս շրջանի ամերիկեան հակախորհրդային ծաւալողական եւ *«նոր-միջամտողական»* պատերազմին մասին, կը քննադրենք կարգալ՝

“Readings in U.S. Foreign Policy”, Edited by Robert A. Goldwin, New York, 1959.

Ամերիկեան *իմպերիալիզմի* եւ քանթուրքիզմի այս մեղադրանքային տարիներուն, 1967-ին, բրբական *«Սոն Հաւաթիս»* քերթը կը գրէր՝ *«Այս Հայերը եթէ դատ մը ունին՝ ՄԱԿ պէտք է տանին, բայց թուրքերուն հետ զործակցելով եւ՝ Համայնավարութեան դէմ ըլլալու պայմանով: Թուրքերը եւ Հայերը զործակցաբար՝ Համայնավար ոռու գերութեան տակ գտնուող թուրքերն ու Հայերը ազատութեան սիրացնելու ձեռնարկներ ընելու են: ՄԱԿ տարուելիք ստիպողական խնդիրը ասիական ըլլալու է: Ճիշդը՝ ասիական է»:* Նոյնը չէ՞ միքէ տրամաբանութիւնը՝ այս օրերուն, Հայաստանի թէ Սփիւռքի հակախորհրդայիններուն, որոնք փաստօրէն կը կատարեն՝ սինո-քանթուրքիստական քարոզչութիւն... վտանգելով հայ ազգային ռազմագիտական շահերը...:

(35) Սակայն, կարելի չէ չյիշել նաեւ՝ Arsharuni, A. and Gabidullin, Kh, “Oczerki panislamlism i panturkisma v Rosii”, Moscow, 1931:

(36) Թուրքիոյ կողմէ հետապնդուած քանթուրքիստական այս ռազմագիտական նպատակը՝ *«հողային անմիջական կապ ստեղծելու Ազրբայ՝ ճանի հետ, շահագրգռած էր ոչ միայն՝ Գայգերական Գերմանիոյ Արտ-Գործոց Նախարարութիւնը, ինչպէս տեսանք, այլև՝ Բրիտանական կայսրութիւնը, որ 1918-1920 տարիներուն, օգտուլի փորձելով քանթուրքիզմի ընձեռած հնարաւորութիւններէն... կը պաշտպանէր՝ Ղարաբաղը Ազրպէյճանին կցելու տեսանքով (տեսնել՝ Ալ.Խատիսեանի «Հայաստանի Հանրապետութեան Մագուսն ու Ջարգագրութիւն» էջ (161-168), իսկ խորհրդային նորահաստատ իշխանութիւնը՝ 1918-1923 տարիներուն, ճիշդ գնահատելով այս հարցին լրջութիւնը, «Վիճելի շրջաններ» կը համարէր՝ Նախիջևանը, Ջանգալուն ու Ղարաբաղը, որոնք ռազմագիտական նշանակութիւնը կը կայանար այն հանգամանքին մէջ՝ որ այդ շրջաններու Ազրպէյճանին կցումով էր որ կիրակա-մանար *«հողային անմիջական կապ»*՝ Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի միջև...: Այս պատճառով այ՝ ռազմագիտական *մոլորանք* մըն էր Նախիջևանի եւ Ղարաբաղի բռնակցումը Ազրպէյճանին, որ կը ծառայէր քանթուրքիզմի ծրագրին... , որուն դէմ քաղաք պատնէշ մը չէր հանդիսանար հարկաւ՝ Ջանգալուրի պահպանումը Հայաստանի սահմաններուն մէջ: Ազրպէյճանի հետ *«հողային անմիջական կապ ստեղծելու* այս քանթուրքիստական ճգնաժամին մասին տեսնել նաեւ՝ Թեհրանի համալսարանի դասախօս Իսմայիլ Ռահիմի *«Հայկական Ջարգերը Օսմանցի Սուլթաններու Օրով»* գիրքին 44-րդ էջը (հրատարակուած Թեհրան, 1972-ին):*

(37) Մանօք է թէ սիոնական տարաձայնեալ պետութեան՝ Իսրայէլի, Գնէւտերի մտաւորին գրուած է՝ «Հողը՝ ով Իսրայէլ, կը տարածուի Նեղոսէն մինչև Եփրատ»... իսկ ներկայիս, Իսրայէլի աննախընթացօրէն սինիստական կառավարութիւնը՝ աննախընթաց ծաւալով եւ ուժգնութեամբ կ'իրագործէ՝ հրեաներու մեծաթիւ հաւք դէպի Իսրայէլ, որ նախապայմանն է հողային ծաւալումին:

(38) Հետաքրքրուողներուն համար, ստորեւ՝ ծանուցումին տեքստը, անգլերէնով, եւ Հասցէն՝ որում գրելով, կը ստանա՞ք ձրի գրականութիւն՝ այս բարոզութեան ուղղութեամբ. --

JURUSALEM

Future Capital of the World

See Jeremiah 3;17

Zacharia 8;20-23 and

Zacharia Chapter 14

Send for free literature to;

Christadelphians

BOX 4166 Sta. "D"

HAMILTON, ONTARIO

L8V4L6 CANADA

(39) Սիոնիստ եւ ոչ-սիոնիստ հրեաներու միջեւ տարակարծութեանց մասին հարուստ աղբիւրներ են՝ Ալֆրէտ Լիլիենթալի երկու հատորները՝ ա. - Alfred Lillienthal, "What Price Israel?", New York, 1960, եւ բ. - "The Other Side of the Coin", New York, 1965, - Naomi W. Cohen-ի "The Reaction of Reform Judaism to Political Zionism (1897-1922)", Publications of the American Jewish Historical Society, June, 1951, ինչպէս նաեւ՝ Walter White-ի "Western Front" պարբերականը, որ 1967-էն ի վեր լոյս կը տեսնէ գաղտնի, եւ լուսապատեննաւորուած ձևով, Գալիֆորնիոյ Հոլիվուտ ֆազաֆին մէջ:

Ատաջիւն երկու հեղինակները ոչ-սիոնիստ հրեաներ են: Ալֆրէտ Լիլիենթալ իր հակա-սիոնական դիրքորոշումը սկսած էր Readers Digest-ի մէջ ստորագրելով յոդուած մը, որ վերնագրուած էր՝ «Իսրայէլի դրօշը իմ դրօշս չէ»: Ան, իր "The Other Side of the Coin", -ին մէջ Սիոնիզմի արձանագրած աչխառու յաջողութիւնը կը բացատրէ Հիլլերի կիրարկած ցեղապաշտական ֆալսապատենութեամբ, եւ բազմաթիւ փաստեր կը բերէ՝ սիոնա-նացիական սերտ գործակցութեան մասին... մտան գմտան գտանէ... եւ գմտան գոբացնէ...: Տեսնել նաեւ՝ Ivanov, "Caution Zionism".

Կօւրի

(40) Nihal Adisiz, "Turk Tarihinde Meseleler", Istanbul, 1975, էջ 61:

(41) Թուրքիոյ սահմանակից բոլոր երկիրները՝ Յունաստան, Պոլկարիա, Սուրիա, Իրաք, Պարսկաստան, Հայաստան, Վրաստան եւ Իլիւրտ ժողովուրդը բշմամական կամ ոչ-բարեկամական, ոչ-բարեկամական Գարաբերդի մեծ ռազմական կամ ոչ-ռազմական ռազմագրիւն եւ անոր յաջորդող բռնակցումներուն (Իսկէնտէրու-նի Սաննաֆի եւ Կիպրոսի) պատճառով... , ինչպէս նաեւ՝ ժամանակ առ ժամանակ Թուրքիոյ ցուցաբերած նորանոր բռնակցումներու ախորժակներուն գատնառով (մասնաւորաբար Իրաքի եւ Կիպրոսի ուղղութեամբ):

(42) Բացի անկէ՛ որ ինչպէս տեսանք, Սիոնիզմը մինչեւ օրս զինակիցն է բանբարիքի՛մի հակահայ պայքարին: Մենք չենք՝ որ պատերազմ կը հռչակենք Սիոնիզմի դէմ: Մենք պարզապէս արքնութեան եւ զգոնութեան կոչ կ'ընենք, ինքնապաշտպանուելու համար՝ ոչ միայն անոր գաղտնի սադրանքներէն, այլեւ՝ անոր հայասնուն գործակատարներէն, որոնք կը չարաշահեն խարուկ սիրող մեր ժողովուրդին մանկամտութիւնը՝ երկու անհիմն ու մոլորեցնող պատեսաբանութիւններով. -- 1.-թէ՛ հայ հողային դատը կը նմանի եղբր սիոնական «վերադարձ»ի ծրագրին, եւ 2.-թէ՛ հրեաներն ալ գոնե՛ն եղբր ցեղասպանութեան: Մտտ պարզ եւ յստակ՝ պատասխանելով կ'ըսենք՝ 1.-Հրեաները 2000 տարիներ առաջ իրենց ազատ կամքով լքեցին իրենց հողը, իսկ մենք բունհանունեցանք մեր հողերէն... 2.-Մենք գոհեցն ենք սիոնա-ի մայրիախտական ցեղասպանութեան, իսկ մացիական ցեղասպանութիւնը ուղղուած էր բազմաթիւ ազգերու եւ ցեղերու դէմ, 6 միլիոնը առանպէն մըն է, եւ իսկական գոհեցր պարզ հրեաներ էին, որոնք գոն գաղին սիոնամացիական գործակցութեան՝ ստեղծելու համար Իսրայէլի տարաձայնուած պետութիւնը՝ չարաշահեցող այդ սպանող... եւ՝ իրենց հերթին՝ կիրարկելով սպանդի եւ բռնագաղթի ֆալսապատենութիւն պաշտենիցի ժողովուրդին դէմ:

(43) Թեոդիկ, «ԱՄՆՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐԻՔ», Կ. Պոլիս, 1909, էջ 92:

(44) Kazim Karabekir, "İstiklal Harbimiz", Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969, էջ 897-899:

942' 1000 L. D.

32
27-37
h2

**CERCLE LITTERAIRE
ARMENIEN
B. P. 3394
Beyrouth - LIBANON**